

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

«БӨБЕК» ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ, БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ
САУЫҚТЫРУ ОРТАЛЫҒЫ

ӨЗІН-ӨЗІ ТАНУ

Жалпы орта білім беретін мектептің
1-сыныбына арналған оқулық

1

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым
министрлігі ұсынған

Алматы
2016

ӘОЖ 373.167.1
КБЖ 88.52я71
Ө-29

«Өзін-өзі тану» рухани-адамгершілік білім беру бағдарламасының авторы
С.А. Назарбаева

Р.Ә. Мұқажанова, Г.А.Омарова, Р.О. Ізғұттынова,
Ж.Ж. Әкімбаева, Л.Ж. Жетпісбаева

Ө-29 Өзін-өзі тану: Жалпы білім беретін мектептің 1-сыныбына арналған оқулық / Р.Ә. Мұқажанова, Г.А.Омарова, Р.О. Ізғұттынова, т.б. – Алматы, 2016. – 156 б.

ISBN 978-601-7819-18-7

ӘОЖ 373.167.1
КБЖ 88.52я71

1–сыныпқа арналған оқулық «Өзін-өзі тану» пәні бойынша жаңартылған оқу бағдарламасы негізінде әзірленген.

Оқулықта жалпыадамзаттық құндылықтар мен қасиеттердің мәнін ашып, жарыққа шығаратын оқу материалдары ұсынылған.

ISBN 978-601-7819-18-7

© «Бөбек» ҰҒПББСО, 2016
Барлық құқықтары қорғалған
Басылымның мүлдіктік құқықтары
«Бөбек» ҰҒПББСО-на тиесілі

ЖАС ДОСТАР!

«Өзін-өзі тану» пәнін оқу арқылы өз бойларыңдағы құндылықтар мен қасиеттерді дамытып, жақсы адам болып өлесіңдер!

Өзін-өзі тану сабақтарында мәңгілік жалпыадамзаттық құндылықтар – Ақиқатты тану, Сүйіспеншілік сыйлау, Дұрыс әрекет жасау, Тыныштыққа бөлену, Қиянат жасамаудың мәнін ашасыңдар. Мәңгілік жалпыадамзаттық құндылықтарды іс жүзінде қолдануды үйренесіңдер.

Ар-ұжданды сақтап, адалдық жолымен, сүйіспеншілікпен, үйлесімді өмір сүрудің мәнін ұғасыңдар.

Отбасындағы, айналаңдағы адамдармен өзара сыйластықта, түсіністікте болуды, қамқорлық, бауырмалдық, жанашырлық танытуды үйренесіңдер.

Жақсылық жасау, әдептілік таныту, жағымды ойлаудың маңызын білесіңдер.

Туған жерді қадірлеуді, Отанды құрметтеуді, табиғатты аялауды, денсаулықты сақтауды үйренесіңдер.

Қадамдарың құтты болсын!

ШАРТТЫ БЕЛГІЛЕР

– Дана сөздер

– Бірге оқимыз

– Әңгімелесейік

– Жақсылық жасайық

– Жаңаны білеміз

– Жүректен жүрекке

І ТАРАУ
ҒАСЫРЛАР ДАНАЛЫҒЫ

1–2 сабақтар

АҚИҚАТТЫ ЖОЛҒА АЛЫП, АДАЛДЫҚПЕН ӨМІР БАСТАЙМЫЗ!

Ақиқат – адалдықтың бастауы.

Нақыл сөз

- Дәйексөздің мағынасын түсініп алыңдар.

Елеместің адамгершілігі

Ертегі

Елемес мейірімді, адал, еңбекқор еді. Елемес жәрмеңкені аралап келе жатып, алдында жатқан бір әмиянға көзі түседі. Әмиянды жерден көтеріп алып:

– Мынау кімнің әмияны? Кім жоғалтты? – деп жар салады.

Бұл сөзді естіген жәрмеңкеде жүрген қала жұрты аңтарылып, Елемеске қарап қалады. Осы кезде Елеместі қоршап тұрған адамдардың арасынан бір қария шығып:

– Мен жоғалттым. Оның ішінде менің өмір бойы жиып-терген алтын теңгелерім бар. Оларды әйелім тігіп берген гүлді орамалдың ішіне түйіп қойғанмын. Балам, әмиянды ашып көрші, – дейді.

Елемес әмиянды қарап тұрған жұрттың көзінше ашады. Расында да, ішінде гүлді орамалға түйілген алтын теңгелер бар екен. Жоғын тапқан қария қуанып, Елемеске алғысын айтады.

– Балам, өзің кім боласың? Қайдан келесің? Қайда бара жатырсың? – деп жөн сұрайды.

Елемес қарияға барлық мән-жайды айтып береді. Оның әңгімесін естіп болған қарт:

– Сен мейірімді, адал жан екенсің. Егер қаласаң, осы қалада қал. Менің үш ұлым бар еді, сен төртіншісі бол, – дейді.

Елемес қарияға еріп, оның үйіне барады. Қарияның балаларымен бірге жер қазып, егін егеді.

Бір күні жер қазып жүрген оның күрегіне бір зат ілінеді. Алып қараса – алтын. Алтынды көрген ол одан әрі қаза түседі. Сол жерден ат басындай алтын тағы шығады. Елемес тапқан алтынды алып, қарияның үйіне келеді де:

– Әке, мен ат басындай алтын таптым. Міне, алыңыз, – деп алтынды шалға ұсынады. Оның көңіліне разы болған қария:

– Балам, бұл алтынның маған қажеті жоқ, қашанғы бізбен бірге тұра берем дейсің, өзіңше үй-жай болып, өніп-өс. Бұл – адалдығың мен еңбегіңнің арқасында тапқан байлығың, – деп кеңес береді.

Елемес алғысын айтып, алтынның бір бөлігін қарияға береді. Өзі қалған алтынын сатып, үйленіп, үй болады. Мал-мүлік жинайды. Ешқандай қара жұмыстан қашпай, күні-түні еңбек етеді.

- Қарт Елемеске қандай кеңес берді?
- Елеместің өмірі қалай жалғасты?
- Елемес қандай адам?
- Оның адалдығын қандай ісінен көруге болады?
- Адал болу не үшін қажет?

1-тапсырма

Үлкендердің көмегімен ұлы бабаларымыздың ар-ұждан, адалдық туралы айтқан даналық сөздерімен танысыңдар.

Абай Құнанбайұлы
(1845–1904)

Шәкәрім Құдайбердіұлы
(1858–1931)

2-тапсырма

Дәптердегі суреттерді бояңдар. Ондағы балалардың іс-әрекеттеріне сәйкес адамгершілік қасиеттері туралы әңгімелеп айтыңдар.

3-тапсырма

Көп нүктенің орнына қажетті сөздерді қойып айтыңдар.

Қажетті сөздер: ақиқат, адалдық, әділдік, шындық, батылдық.

Аюға бал керек, ал саған ше?

Маған

Ақтиінге жаңғақ керек, ал саған ше?

Маған ... керек.

Балыққа жем керек, ал саған ше?

Маған ... керек.

Қоянға сөбіз керек, ал саған ше?

Маған ... керек.

Құмырсқаға дән керек, ал саған ше?

Маған ... керек.

Түлкі мен ешкі *Ертегі*

Бір түлкі жүгіріп келе жатып, абайсызда бір терең апанға түсіп кетіпті. Шыға алмай тұрғанда, бір ешкі су іздеп жүріп, әлгі апанға кез болып, түлкіні көреді.

– Ей, түлкі батыр, не қылып тұрсың? – депті.

– Ой, не қыласың, жаным жай тауып тұр. Қырда әрі сусап, әрі ыстықтап өліп едім, апанның іші әрі салқын, әрі түбінде тұп-тұнық суы бар екен, – депті.

Мұны естіп ешкі: «Мен де салқындайын, әрі су ішейін» деп ойлап, секіріп апанға түсіпті. Сонда түлкі-екең секіріп ешкінің үстіне мініп, онан мүйізіне шығып, ырғып апаннан шығып, жөніне кетіпті.

«Өтірікке алданба, басың бөлеге душар болар» деген осыдан қалыпты.

- Түлкінің айтқаны шындыққа жата ма? Неліктен?
- Әрдайым шындықты айтқан жөн бе? Неліктен?
- Өз өмірлеріңнен шындықпен жол тапқан мысалдар келтіріңдер.

1-тапсырма

Дәптерге ертегі кейіпкерлерінің суретін салыңдар.

2-тапсырма

«Түлкі мен ешкі» ертегісінен не үйрендіңдер? Айтып беріңдер.

Ақиқат жолы ешкімді адастырмайды. Ақиқат жолымен жүрген адам адал өмір сүреді. Адалдық – адам бойындағы таза ниет. Адал адамның ойы таза, сөзі шынайы, ісі игілікті болады. Адалдықпен өмір сүру – өмірдің басты заңы.

Әдептілік әліппесі

Өлеңін жазған *Әбдірахман Асылбеков*

Әнін жазған *Мәлғаждар Әубәкіров*

– Атам менің әманда,
Кішіпейіл бол деген.
Ақыл сөзі санамда,
Мақтанбауды жөн көрем.

– Атам менің әманда,
Бол дейтұғын бауырмал.
Мынау байтақ ғаламда,
Қаншама дос, бауыр бар.

– Атам менің әманда,
Бол дейтұғын тіл алғыш.
Үлкендерден содан да,
Алып жүрмін кіл алғыс.

– Атам менің әманда,
Мейірімді бол деген.
Ақыл сөзі санамда,
Жасы үлкенге жол берем.

– Атам менің әманда,
Ынтымақшыл бол деген.
Бірлік болса адамда,
Шын бақыт қой ол деген.

3–4 сабақтар

ТӘРТІП ПЕН ПАРЫЗ

**Жақсы тәртіп көрсе бала күнінде,
үлгісімен қуантады түбінде.**

Жүсіп Баласағұни

- Дәйексөздің мағынасын түсініп алыңдар.

Сыпайы қоян

Ертегі

Бір күні мейірімді және тәртіпті қоян көрші бақшада қырыққабатқа тойып алып, үйіне жиналып жатқанда, кенеттен түлкіні көріп қалады. Қоянның жүрегі дір етті. Қашу керек, бірақ қайда? Ойланбас-тан бір үңгірге кіріп кетті. Қоян өте сыпайы, тәртіпті еді. Үңгірге рұқсатсыз кіргеніне ыңғайсызданып, амандасу қажет екендігін түсінеді.

– Сәлеметсіз бе, мейірімді үңгір! Сенің кеңдігің және тыныштығың жанға рақат сыйлағандай. Маған кіруге рұқсат етші, – дейді.

Ал үңгірде жылан мекендейтін. Бұл үңгірге кіргендер қайтып шықпайтын еді...

Ол қоянның дауысын естіп, оны шақырады. Жыланның дауысын естіген қоян:

– Сізді мазалағанымға кешіріңіз, мені Ана-қоян күтіп отыр. Сау болыңыз, – деп қаша жөнеледі.

– Осы бір сиқырлы сөздер-ай! Қоян тәртіптілік, әдептілік танытпағанда, жақсы сөз айтпағанда, мен оны ұстап алар едім, – деді жылан.

- Қоян қандай дұрыс әрекет жасады?
- Жылан неліктен қоянға тиіспеді?
- Адамның тәртіптілігі неден көрінеді?
- Өзіңнің өмірінде сыпайылықтың көмектескен кезі болды ма?

1-тапсырма

Суреттерге қараңдар. Оған қандай тәртіптілік ережесін ұсынар едіңдер? Айтып беріңдер.

22:30

7:30

8:35

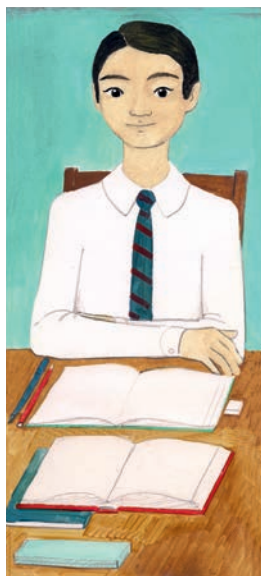
10:30

2-тапсырма

Суреттерге қарап, әңгіме құрастырыңдар.

Мен тәртіпті баламын

3-тапсырма

Үлкендердің көмегімен Халық қаһарманы Бауыржан Момышұлының тәртіп, парыз туралы айтқан дана сөздерімен танысыңдар.

**Бауыржан Момышұлы
(1910–1982)**

Тәртіп – орындалуы міндетті, барлығымызға ортақ ереже. Тәртіп амалсыз атқарылатын міндет ретінде емес, іштей мойындап, өзіңе қажет санап, талап қою. Белгіленген ережеге бағынатын үлгілі, өнегелі адамды тәртіпті дейді.

Тәртіптілік – дұрыс әрекетке бастайды.

Нағыз тәртіптілік – ойың, сөзің мен ісіңнің жақсы болуы.

Тәртіп болса, талап болады, онда өзінде және айналаңда тыныштық болады. Тыныштық болса, тазалық болады. Тазалық болған жерде татулық болады.

Тәртіп – адамды жетістікке жеткізеді.

Алғыс

Мәдіхат Төрежанов

Қызанаққа тойғаннан кейін Қасым мен Хасен шешесіне:

– Апа, дәмді қызанақ бергеніңіз үшін рақмет! – деді.

– Ол алғысты маған айтпаңдар, жақсы қызанақ өсіргені үшін бақшаға айтыңдар!

Балалар бақшаға жүгіріп келеді де, қызанақ өсіп тұрған сабақтарға бас иіп, алғыс жаудырады. Қызанақ жапырақтары былай деп сыбырлайды:

– Ол алғыстарыңды бізге айтпаңдар, қара топырақты жерге айтыңдар!

Қасым мен Хасен жерге басын иіп, еңкейіп тұрып алғыс айтты:

– Мейірімді жер, дәмді қызанақ өсіргенің үшін көп-көп рақмет!

Ал жер болса:

– Ол алғыстарыңды маған айтпаңдар. Жаңбырсыз жер көктеп, бақша гүлдемейді.

Қасым мен Хасен ауыл сыртындағы тауға келіп, таудың басына шықты да, бұлт жақындаған кезде:

– Рақмет саған, жомарт бұлт! Сенің мейіріңе сусындаған қызанақты жеп, бір рақаттандық! – деп айқайлады.

Бұлт игі еңбекті бағалай білетін балаларға былай деді:

– Ол алғыстарыңды маған айтпаңдар. Нұр үстіне нұр төгіп, әлемге тіршілік себетін құдіретті күнге айтыңдар!

Екі бала қара көзілдіріктерін киіп алып, күнге қарады да, бар дауыспен:

– Уа, әлемге тіршілік, бұлтқа жаңбыр берген мейірімді күн! Сенің сәулеңнен нәр алған қызанақ қандай тәтті еді. Сол үшін саған көп-көп рақмет! – десті.

– Ал алғыстарыңды маған айтпаңдар, – деді күн күлімдеп тұрып. – Қызанақты отырғызып, дамылсыз баптаған адамға алғыс айтыңдар! Қызанақты дәмді еткен адамның еңбегі!

Қасым мен Хасен бақшаны баптап жүрген шешесіне жүгіріп келді. Екеуі жарыса алғыстарын айтып шықты. Шешесі күлімдеп тұрып:

– Менің еңбегімді бағалағандарың үшін сендерге де рақмет! Өздерің де бақшаға жеміс өсіріп, ерінбей-жалықпай күтіңдер. Ол өсіп, өнім береді. Еңбектеріңе жұрт сүйсініп, сендерге де алғыс айтатын болады, – деді.

- Неліктен барлығы алғысты басқаларға айту керек деп шешті?
- Балалар бұл оқиғадан қандай сабақ алды?
- Сендер кімдерге және нелерге алғыс білдірер едіңдер?
- Адамның қандай парыздары бар?
- Адам неліктен парызын дұрыс орындауы керек?
- Әркім өз парызын қалай өтеуі тиіс? Неліктен?

1-тапсырма

Суреттерге қараңдар. Олардың алдындағы парыздарың туралы әңгімелеп беріңдер.

Отбасы

Үстаз

Отан

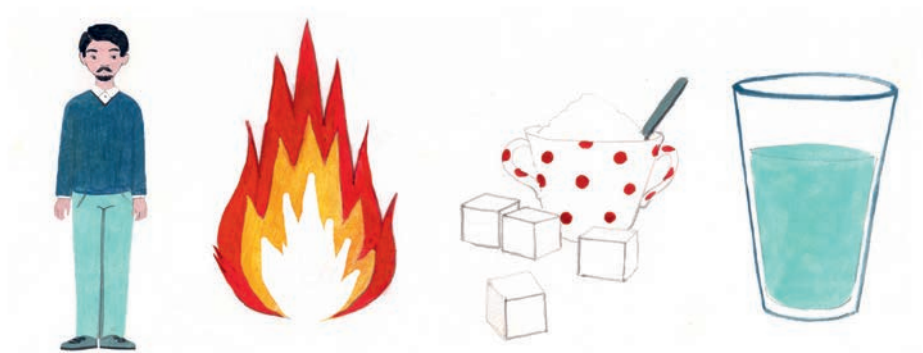

2-тапсырма

Суреттерге қараңдар. Олардың қасиеттері туралы әңгімелеп беріңдер.

Сұраққа жауап беріңдер.

- Олар өз қасиеттерін жоғалтса не болады?

Жақсы болыңдар!

Жақсы нәрсе туралы ойлаңдар!

Жақсы нәрсе айтыңдар!

Жақсы нәрсе тыңдаңдар!

Жақсы нәрсе көріңдер!

Жақсы әрекет жасаңдар!

Бақытқа жеткізер жол – осы!

3-тапсырма

«Ата-баба мұрасын қастерлеу – ұрпақ парызы» дегенді қалай түсінесіңдер? Айтып беріңдер.

Парыз – төлемді, өтемді талап етпейтін, бірақ әркімнің адамгершілік қасиеттеріне байланысты өзі біліп атқаратын қасиетті борышы.

Әр адамның өз отбасы, өзі өмір сүретін қоғамы мен елі алдындағы парыздары мен міндеттері бар. Адам өзін парызға арнап, парызға сәйкес әрекет етуі тиіс. Сонда барлық іс-әрекеті дұрыс болады.

Менің дағдым – күн тәртібім

Өлеңін жазған *Сұлтан Қалиев*
Әнін жазған *Сайболат Жанғабылов*

Ерте тұрып күнде мен,
Терезені ашамын.
«Сәлем» деймін Күнге мен,
Шаттық әнге саламын.

Айналаңа қарасаң,
Ғажайыптар қаншама.
Сан жетпейді санасаң,
«Сәлем» деймін баршаңа.

Жаттығудың небірін,
Жалғастыра беремін.
Сезем шалқып көңілім,
Ширағанын дененің.

Ұшқан құстай қалықтап,
Мектебіме бет алам.
Не тындырып жарытпақ,
Бұл дағдыдан шет адам?!

Осы әдеттен танбасам,
Бестіктерді көп алам,
Мектебімнен әрқашан
Шат көңілмен оралам.

Қатысамын биге де,
Сенделіп бос жүрмеймін.
Көмектесем үйге де,
Шаршауды еш білмеймін.

5—6 сабақтар

ӨЗІҢМЕН ҮЙЛЕСІМДІ ӨМІР СҮРУ!

**Арынды сақта, ар-ұждан керек әр
уақытта.**

Нақыл сөз

- Дәйексөздің мағынасын түсініп алыңдар.

Әйнек адам

Василий Сухомлинский

Бір баланың титімдей досы – Әйнек адамы болды. Өзі мөп-мөлдір. Бір ғажабы: Әйнек адам досының не ойлағанын біліп қояды. Бала анасының тілін алмай, сыртқа ойнауға шыққалы жатса – Әйнек адам сәл-пәл күңгірт тартып:

– Олай етуге болмайды. Әуелі ісінді тындыр. Сосын ойнауға шық, – дейді.

Бала ұялып қалады. Дереву жұмысқа кіріседі. Жұмысын бітірген соң ғана сыртқа шығады. Әйнек адам қайтадан мөп-мөлдір түске енеді.

Бірде баланың бірге ойнайтын досы ауырып қалды. Бір күн өтті, екі күн өтті. Бала досын есіне де алмайды. Әйнек адамға қараса, түнеріп кетіпті. Кімге жамандық жасап қойдым, – деп сұрады бала.

– Ешкімге жамандық жасаған жоқсың. Тек досыңды ұмытқаның болмаса...

Бала ұялып кетті. Дереву досының үйіне келді. Оған бір шоқ гүл, алма ала барды. Сөйтіп Әйнек адам баланы жақсы болып өсуге үйретті.

- «Әйнек адам» неліктен кейде күңгірт тартады?
- «Әйнек адам» қайтадан мөп-мөлдір түске енуі неліктен?
- Әйнек адам баланы қандай жақсы қасиеттерге үйретті?
- Өздеріңнің дұрыс әрекет жасағандарыңды қалайша сезінесіңдер?

1-тапсырма

Суреттерді қараңдар. Өзіңді ұятқа қалдырмайтын іс-әрекеттерді тауып, әңгімелеп айтып беріңдер.

2-тапсырма

Сұрақтарға жауап беріңдер:

- «Әдепті бала – арлы бала» деген мақалды қалай түсінесіңдер?
- Қандай жағдайларда «ұят болады» деген ескерту алып қалуларың мүмкін?

Қайыңның көз жасы

Толымбек Әбдірайым

Тамыз айы. Тал түс. Күн күйіп тұр.

Бес жасар Қапан есік алдына шығып, аз-кем ойла-
нып тұрды. Сонау ауыл шетіндегі көл маңы үпір-шүпір
балаларға толы. Асыр салып салқын суға шомылып
жүр. Қапан көлге жаяу барғысы келмеді. Жайқалып
өсіп тұрған бала қайыңның бұтағын сындырып алды.
Дереу «атына» мінді де, ауыл шетіне қарай «шаба» жө-
нелді.

Бұл оқиғаны көрші қарт көріп отырған.

Қапан кешке бұтағы сыдырылған бала қайыңнан су тамшылап тұрғанын байқады. Қайта-қайта қарап таңтамаша.

Осы сәтте Күркебай қарт таяп келді. Қапан:

– Ата, айтыңызшы, су неге ағып тұр? – деді қайыңның діңін нұсқап.

– Су емес... Қайыңның көз жасы ол. Біреу бұтағын сындырған. Жаны жараланып, жылап тұр соған. Тілі жоқ айтатын. Қайтсін, байғұс! Табиғат перзенті талтерек ағаштың да жаны, жүрегі бар! Адамдардан аялы алақан, күтім тілейді. Ал олардың жасайтыны осы...

Қапан ұялды. Қарттың уәжді сөздері зердесіне жеткендей басы салбырап, қозғалмастан тұрып қалды. «Енді сындырмаймын, ата!» деген сөзді іштей қайталай берді.

- Қапан не үшін ұялды?
- Ар-ұжданымен өмір сүретін адамды қалай сипаттар едіңдер?
- Сендердің өз қылықтарыңа ұялған сәттерің болды ма? Неліктен?

Тапсырма

Суреттерге қараңдар. Ондағы теріс қылықтарды қалай түзеуге болады? Сахналап көрсетіңдер.

Ар-ұждан – адамдықтың белгісі. Адамды істеген ісіне қарай бағалайды. Әрбір істі ұятқа қалмайтындай етіп, ойланып жасау керек. Ар-ұжданы бар адам әр уақытта дұрыс әрекет жасайды. Ар-ұжданына сай өмір сүру – әрбір адамның парызы. «Әдепті бала – арлы бала» деп халық бекер айтпаған.

Бала тілегі

Өлеңін жазған *Сержан Молдасанұлы*
Әнін жазған *Фарида Жолдасова*

Бал-балалық, балдырған шақ сан арман,
Барлық бала армандауға жаралған.
Кел, достарым, әндетіңдер, билеңдер,
Гүлденсін деп атамекен қара орман.

Болашақтың иесіміз бәріміз,
Туған жердің түрлендірер нәріміз.
Алтын бесік – ұлан-байтақ елімде,
Жарқын болсын шырқап айтар әніміз.

7–8 сабақтар

СҮЙІСПЕНШІЛІК СЫЙ ТАЛАП ЕТПЕЙДІ

Сүйіспеншілік – жүректе.
Халық даналығы

- Дәйексөздің мағынасын қалай түсінесіңдер?

Асқан асыл сыйлық
Ертегі

Ілгері заманда Отырар шаһарында бір саудагер болыпты. Оның үш қызы бар екен.

Күндердің күнінде саудагер алыс елдерге сауда жасауға аттанбақ болады да, үш қызын шақырып:

– Ал, шырақтарым, мен алысқа сапар шеккелі отырмын. Сендерге не сыйлық әкелейін, қалауларыңды айтыңдар, – дейді.

– Әке, маған бір тізбек ең асыл маржан әкелерсіз, – дейді үлкені.

– Ал, маған, – дейді ортаншысы, – көйлектік ең әдемі жібек әкел.

Екі қызының айтқанын тыңдаған саудагер сүйікті кенже қызынан:

– Ал, саған қандай сыйлық әкелейін? – деп сұрайды.

– Жан әке, егер сіз аман-сау оралсаңыз, содан артық сыйлық болмас.

Әкесі кенже қызының сөзіне дән риза болыпты.

- Сендерге қай қыздың жауабы ұнады? Неліктен?
- Адамдар неліктен сүйіспеншілікті жүрекпен байланыстырады?
- Өздерің ата-аналарыңа қандай тілек тілер едіңдер?

1-тапсырма

Өздерің жақсы көретін адамдарға арнап сурет салыңдар.

2-тапсырма

Риясыз сүйіспеншілікті білдіретін іс-әрекеттерді сахналап көрсетіңдер.

Мейірбан әйел

Бірде екі әйел автобуспен асығыс жол жүріп бара жатты. Олар автобус аялдамасынан түскен сәтте бір келеңсіз жағдайға тап болды. Аялдама отырғышында бір жасөспірім бүк түсіп жатыр еді. Әйелдің бірі дереу әлгі балаға қарай жүгірді. Ал екіншісі болса, «онда нең бар, кеттік, өзіміз асығып тұрғанда», – деп кейіді. Сонда мейірбан әйел:

– «Жұмыс, жұмыс» деп, қиналып, көмекке зәру болып жатқан мына баладан бас тарта алмаймын, – деді.

– Оны танымаймыз да, бөтен біреудің баласы емес пе!? – деді, екіншісі ренішті күйде.

– Мұның қалай, егер өз балаң осындай жағдайға душар болса, адамдардың риясыз көмек қолын созғанын қалар едің ғой! – деп, мейірбан әйел көмекке ұмтылды.

- Әйелді мейірбандық іске қандай қасиеттері жетеледі?
- Осындай жағдайларда қандай адамдар көмек қолын созады деп ойлайсыңдар?
- Сендердің өмірлеріңде риясыз сүйіспеншілік көрсеткен адамдар болды ма?

1-тапсырма

Үлкендердің көмегімен ұлы бабаларымыздың ізгілік, қайырымдылық туралы айтқан дана сөздерімен танысыңдар.

**Әбу Насыр әл-Фараби
(872–950)**

**Жүсіп Баласағұни
(шамамен 1017 / 1021–1075)**

2-тапсырма

Жағдаятты шешіндер. Мысал әңгімедегі қыз қай ойын жүзеге асырғаны дұрыс деп ойлайсыңдар? Неліктен?

Мысал әңгіме

Оқушы қыз мектепке жиналып жатқан. Апасы оған «достарымен бөлісіп жесін» деп, бір қорап кәмпит ұсынды. Алайда қыздың басына небір ойлар келді. Оның бір ойы: «кәмпитті мені ғана жақсы көретін балаға беремін» деді.

Енді бір ойы: «кәмпитті маған жақсы бір зат берген балаға ғана беремін. Ал егер, ештеңе бермесе, мен де оған бермеймін» деді.

Тағы бір ойы: «кәмпитті достарыма теңдей бөліп беремін, бәрі қуанып қалсын» дейді. Қай ойын жүзеге асырса екен?

3-тапсырма

Өздерің сүйіспеншіліктеріңді қалай білдіресіңдер?
Айтып беріңдер.

ТЕСТІЛЕУ

1-тест

Сыныпқа жақында ғана жөндеу жұмыстары жасалған болатын. Сурет сабағында сыныптасың екеуің бояуға таласып, сен байқаусызда қабырғаны бүлдіріп алдың.

Сенің әрекетің?

А) Бұл қылығыңды мойындасаң да, білмегенсіп жүре бересің.

Ә) Сен болған істі мүлдем мойындамайсың.

Б) Сен мұғалімнен кешірім сұрап, қабырғаны тазалайсың.

2-тест

Отбасында әпкеңнің туған күні тойланды. Құрбылары оған әдемі гүлсауыт сыйлады. Сен оны байқаусызда құлатып сындырып алдың.

Сенің әрекетің?

А) Сындырғаныңды ешқашан мойындамайсың.

Ә) Байқаусызда сындырып алғандықтан, кешірім сұрауды қажет деп санамайсың.

Б) Байқаусызда сындырып алғаныңды айтып, әпкеңнен кешірім сұрайсың.

Риясыз сүйіспеншілік – асыл құндылық. Сүйіспеншілік адамнан адамға берілетін қуат. Адамның шынайылығы оның ақ ниеті, таза ойы, жылы сөзі және игі ісінен көрінеді. Риясыз сүйіспеншілікпен қызмет ету – әрбір адамның парызы. Риясыз сүйіспеншілік марапат, сый талап етпейді. Риясыз сүйіспеншілік – адамға берілген сый.

Ақ мамам

Өлеңі мен әнін жазған *Сағит Садықов*

Еркелеймін, шаттанам,
Жарқын күлкің – бақ маған.
Ақ бетіңнен сүйейін,
Келші, келші, ақ мамам.

Бал бөбегін баптаған,
Мамам үшін мақтанам.
Ақ бетіңнен сүйейін,
Келші, келші, ақ мамам.

II ТАРАУ
ЫНТЫМАҚТЫ ОТБАСЫ

9–10 сабақтар

МЕНІҢ ҮЙІМ

Отан – отбасынан басталады.

Мақал

- Дәйексөздің мағынасын қалай түсінесіңдер?

Отбасы татулығы

Аңыз әңгіме

Баяғы өткен заманда бір үлкен отбасы болыпты.

Отбасында көп адам, тіпті, бір қауым ел бірге тұрыпты. Ол отбасында адамның көптігіне қарамастан, олар тату-тәтті өмір сүрген екен. Бұл жағдай елді таңғалдырады. Оларда ұрыс-керіс, дау-жанжал деген болмайды екен.

Бұл отбасы жайлы хабар патшаның құлағына да жетеді. Патша естігенінің ақ-қарасын білгісі келіп, ауылға келеді. Ауыл тап-таза, барлығы жеткілікті, тыныштық пен береке қонған. Патшаның көңілі толып, ерекше бір шаттыққа бөленеді. Сыйластығы жарасқан бақытты отбасында қариялардың орны төрде, шат-шадыман, балалары бақытты, мәз-мейрам екен. Бұған патша таң-тамаша болады. Отбасының қалайша бақытты, тату-тәтті өмір сүруінің мәнісін білгісі келеді.

Ауыл ақсақалына келіп, отбасындағы татулық пен бірлікке қалай жеткендерін айтуын өтінеді.

Қарт үнсіз ғана жүз рет «сүйіспеншілік», жүз рет «кешірім», жүз рет «бірлік» деп қағазға мұқият жазып шығады.

Үш сөзді оқыған патша таңғалып:

– Осы-ақ па?

– Иә, – деді ақсақал. – Барлық жақсы отбасы тек осы қасиеттерден құрылады, – деді де, сәл ойланып, «және шыдамдылық» деген сөзді қосады.

- Отбасының татулығы, бірлігі кімге, неге байланысты?
- Әрбір адам оған жауапты ма? Неліктен?
- Отбасында қандай бала, аға, іні, әпке, қарындасың?
- Сендердің отбасыларыңның татулығы мен бақыты қандай құндылықтар мен қасиеттерден құралған?

1-тапсырма

Суреттерді мұқият қарап, отбасы мүшелерінің арасындағы ізгі қарым-қатынастарды тауып, әңгімелеп беріңдер. Өз отбасыларыңды да мысалға келтіріңдер.

2-тапсырма

Отбасындағы мінез-құлық ережесін жасаңдар.

3-тапсырма

Мына суреттердегі бейнелердің қайсысын өз отбасы мүшелеріңе теңер едіңдер? Әңгімелеп беріңдер.

Ғажайып

Әли Ысқабай

Өмірде көп-ақ қой ғажайып,
Қалмайтын ешқашан азайып.
Ал, кәне, саусақпен санайық,
Дәптерге мәнерлеп жазайық:

Атамның ән-күйі ғажайып,
Әжемнің әлдиі ғажайып.
Анамның мейірі ғажайып,
Әкемнің пейілі ғажайып.

Әпкемнің ақылы ғажайып,
Ағамның нақылы ғажайып.
Сіңлімнің ізеті ғажайып,
Інімнің ниеті ғажайып.

Бөпемнің күлгені ғажайып,
Бәрін де білгенім ғажайып.
Бөлмеген іргені ғажайып,
Үлгі алып жүргенім ғажайып.

Осындай жақсы әдет ғажайып,
Қалмасын ешқашан азайып.

- «Ғажайып» дегенді қалай түсінесіңдер?
- Өз отбасыларыңда қандай адамгершілік қағидалар бар?
- Өлеңде неліктен ата, әже, ана, әке, аға, әпке, інінің іс-әрекеттерін ғажайыпқа теңейді?
- Өз отбасыңда сен үшін не ғажайып?

1-тапсырма

1. Өз жақындарыңды қалай қуантар едің?
Айтып беріңдер.

2. Төменде берілген сөздерді пайдаланып,
дәптердегі кестені толтырыңдар.

Кімге қандай құндылықтар мен қасиеттер маңызды?

Қажетті сөздер: сүйіспеншілік, сыпайылық, нәзіктік, тәртіптілік, батылдық, жанашырлық, қамқорлық.

2-тапсырма

Отбасы мүшелеріне арнап, ашық хаттың суретін салыңдар.

Күнделікті өмірде отбасында бір-бірімізге үлгі болуымыз керек. Отбасы мүшелерінен тек жақсылықты көріп, кешірімшіл болсақ, татулық пен береке болады.

Жақсы бала отбасындағы адамдардың жақсылығын, мейірімін сезініп-байқап, бағалайды.

Отбасының әрбір мүшесі ондағы татулық пен бірлікке жауапты.

Отбасындағы бақыт пен тыныштық — олардың бір-біріне сүйіспеншілік, жанашырлық, түсіністік пен құрмет танытуында.

Мен әдепті баламын

Өлеңін жазған *Әбдірахман Асылбеков*
Әнін жазған *Ибрагим Нүсіпбаев*

Мені үлкендер әдепті деп мақтайды,
Мінезімнен теріс қылық таппайды.
Ал егер сен жалқау болсаң тілазар,
Ондай әдет жақсылыққа жатпайды.

Қайырмасы:

Айтқан тілді аламын,
Айтқан жерге барамын,
Мен әдепті, мен әдепті баламын!

Қарсы алдынан кесіп өтпей көлденең,
Қашанда мен үлкендерге жол берем.
Абайсызда қалса біреу сүрініп,
Сол заматта сүйеніш боп қол берем.

Қайырмасы.

Тілін алып кішінің де көрінің,
Көңілінен шығып жүрмін бәрінің.
Ата-ананың айтқан сөзін тыңдауды,
Әдептілік белгісі деп таныдым.

Қайырмасы.

11–12

сабақтар

МЕНИҢ ДОСТАРЫМ

**Жақсымен жолдас болсаң,
жетерсің мұратқа.**

Мақал

- Дәйексөздің мағынасын түсініп алыңдар.

Достар

Мәдіхат Төрежанов

Қазыбек пен Қалкен киноға бара жатты. Екеуі де көңілді. Қазыбек Қалкенге бұрылып:

– Қалкен, есептен «екі» алғаныңды мамаң біле ме? – деп сұрады.

– Жоқ. Ақырын, – деді Қалкен жан-жағына қарап алып, сыбырлап, – мамам оны білсе, мені киноға жібере ме?

– Мамаң сенің сондай қатал кісі сияқты емес қой.

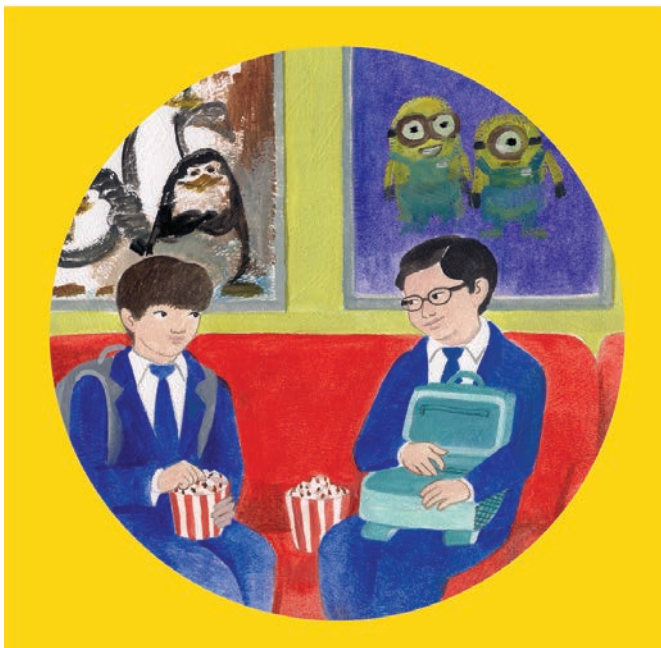
– Баласы екілік баға алса, қандай мама ренжімейді?

– Қалкен, мен саған есептен көмектесейін. Алдымен бүгінгі екілікті жоятын болайық.

– Менің қарсылығым жоқ, – деп Қалкен қуанып кетті.

– Досына қиындық үстінде қол ұшын бермеген адам жолдас бола ала ма? Кешке міндетті түрде сенің үйіңе барамын. Сенің алған екілігің маған да қойылған баға деп есепте.

– Сен өміріңде екілік алып көрген жоқсың ғой, – деп таңдана қарады Қалкен досына.

– Екі алмасам, кеше алдым. Оны ертең жоюға тырысамыз, – деп Қазыбек жолдасына сенім артып, қолдау білдірді.

- Адамға дос не үшін қажет деп ойлайсыңдар?
- Қандай адамдар бір-бірімен дос бола алады?
- Досыңмен өзіңнің қарым-қатынасың қандай?

1-тапсырма

Сұрақтарға жауап беріңдер.

- Досыңның бойынан қандай қасиеттерді көргің келеді?
- Өз бойыңда нағыз досқа тән қандай қасиеттер бар?

2-тапсырма

Жағдаятты шешіңдер.

Дарқан дәулетті, бай адамның баласы. Өзі сондай ақкөңіл. Достары көп. Дарқан достарынан ештеңені аямайды. Әке-шешесінің берген ақшасына достарына балмұздақ әпереді, ойыншықтар сыйлайды. Кенеттен Дарқанның ата-анасының жұмыстары қиындыққа ұшырап, олар ақшадан таршылық көріп жүрді. Дарқан да бұрынғыдай достарын сыйлыққа кенелте алмай жүр. Оның достары біртіндеп алыстай бастады.

Егер сендер Дарқанның достарының орнында болсаңдар:

А) Дарқанмен доссыңдар, алайда немқұрайды қарым-қатынас жасайсыңдар.

Ә) Дарқанмен достық қарым-қатынастарыңды мүлдем үзесіңдер.

Б) Дарқанға көмек қолын созып, бұрынғыша дос бола бересіңдер.

3-тапсырма

Адамға дос не үшін қажет деп ойлайсыңдар? Айтып беріңдер.

Құмырсқа Ертегі

Бір құмырсқа өз илеуіндегі тобынан бөлініп, сол маңдағы ара, қоңыз секілді жәндіктермен дос болыпты. Бірде жем іздеп шыққан құмырсқа жол үстінен бір дән тауып алады. Жалғыз өзі әрі-бері әуреленіп, дәнді орнынан қозғалта алмайды. Содан соң көмек сұрап, өзінің қанатты достарын іздейді.

Бір уақытта гүлден гүлге қонып, шырын жинап жүрген араға жолығады.

– Досым, бір дән тауып алып едім, жалғыз өзім көтере алмадым. Маған көмектесіп жіберші, – деп өтінеді.

– Көрмей тұрсың ба, мен де жұмыс істеп жатырмын ғой, – деп ара көнбей қояды.

– Солайы солай ғой, мейлі, – деп құмырсқа әрі жүріп кетеді.

Ол енді қоңызды тауып алады. Мән-жайды айтып, көмек сұрайды.

– Сен үшін өз еңбегімді еш қыла алмаймын, – деп қоңыз ызындап ұшып кетеді.

Достарынан күдер үзген құмырсқа мұңайып келе жатады. Жолда өзінің илеулестерімен ұшырасып қалады. Олар мұның түрін көріп:

– Саған не болған? Не істеп жүрсің? – деп жөн сұрайды.

Құмырсқа басынан кешкен оқиғасын баяндап береді.

– Жалғыздық деген сол, – деп илеулестері құмырсқаны жұбатып, дәнін көтерісіп, әрі алып кетеді. Осылай құмырсқа үйіріне қайта қосылады.

«Жаңа достың қадірі ескі досқа жетпейді» деген екен сонда бір кәрі құмырсқа.

- Кәрі құмырсқаның айтқанын қалай түсінесіңдер?
- Ара мен қоңызды нағыз достар деуге бола ма? Неліктен?
- Оларда досқа тән қандай қасиеттер болмады?
- Достарың көмек сұраса, өздерің не істер едіңдер?

Тапсырма

Суреттерге қараңдар. Сурет бойынша достарыңа қалай көмектесетіндеріңді сахналап көрсетіңдер.

Достық – сүйіспеншіліктен туындайды. Нағыз достар бірін-бірі жақсы түсінеді, сыйласады. Біріне-бірі қолдау көрсетеді, жанашырлық танытады, көмек қолын созады.

Дос болу дегеніміз – адамдардың бір-біріне шынайы тілектестігі, риясыз сүйіспеншілігі.

Дос болайық, бәріміз!

Өлеңін жазған *Хасенхан Талғаров*
Әнін жазған *Ибрагим Нүсіпбаев*

Әрқашан дос біргеміз,
Ажырамас іргеміз.
Ілгері жүріңдер,
Достық жырын біліңдер.

Ту ғып ұстап бірлікті,
Еңбекті сүйіндер!

Қайырмасы:

Дос болайық, бәріміз,
Жарасып тұр өніміз.
Тыныштықты сақтаймыз, сақтаймыз,
Атсын күліп таңымыз.

Қайраттанып қарышта,
Озып шыққан жарыста.
Батыл бас, жас ұлан!
Самға биік алысқа,
Жұлдыздарға, ғарышқа,
Бойда күш тасыған.

Қайырмасы.

Отан біздің панамыз,
Аман жүрсін анамыз.
Нұрлы күн сөнбесін.
Бақыт боп жанамыз,
Жарық біздің санамыз,
Қара бұлт төнбесін!

Қайырмасы.

13–14

сабақтар

БІР-БІРІМІЗГЕ КӨМЕКТЕСЕМІЗ

Қайырымды іс жаса,
қайырлы болар әр ісің.
Халық нақылы

- Дәйексөздің мағынасын қалай түсінесіңдер?

Жай бір адам

Василий Сухомлинский

Көшеде бір ер бала мен қыз бала келе жатты. Олардың алдында мен сияқты бір әжей кетіп бара жатты.

Көше сондай тайғанақ екен. Әже тайып жығылып қалды, бала қасындағы қызға сөмкесін бере салып, өзі әжейді сүйемелдеуге жүгірді.

Ол қайтып келгенде, қыз:
– Бұл сенің әжең бе? – деді.
– Әжем емес, – деп жауап берді бала.
– Шешең бе? – деп таңданды қыз.
– Шешем де емес.
– Енді, танысың ба?
– Ешкім де емес, – деді бала күлімсіреп, – көшеде кездескен жай бір адам.

- Басқаларға көмегің тиген жағдайда қандай сезімге бөленесің? Неліктен?
- Өзгелер саған көмектескенде не сезіндің?
- Айналаңдағыларға қалай қуаныш сыйлауға болады деп ойлайсыңдар?

1-тапсырма

Өздеріңе басқалардың көмектескендерін естеріңе түсіріп, әңгімелеп беріңдер.

2-тапсырма

Жағдаятты оқып, өз көзқарасыңа сәйкес келетін жауапты таңдап алып, дәлелдеп беріңдер.

Сенің сыныптасың математикадан үй тапсырмасын орындамай келді. Сенен көшіріп алу үшін дәптеріңді сұрады.

Сенің әрекетің?

А) Дәптерімді бермеймін.

Ә) Дәптерімді беремін.

Б) Дәптерімді бермеймін, бірақ есептің шығарылу жолын түсіндіріп беруге ұсыныс жасаймын.

3-тапсырма

Төмендегі кейіпкерлерге сипаттама беріп, осы қасиеттеріне сәйкес «Әрқашан көмекке әзірміз» тақырыбында шағын қойылым дайындап, сахналаңдар.

1. Ақылды бала.
2. Елгезек бала.
3. Пысық бала.
4. Мейірімді бала.
5. Жомарт бала.

Көбелек жарақаттанбасын деп...

Василий Сухомлинский

Бақта қыдырып жүрген Зоя үшкір тікенекті бозқараған ағашының қасына келді.

Бозқарағанның үстінде түрлі түсті әдемі көбелектер ұшып жүр екен. Қалай қорықпай ұшып жүр екен десеңші! Тікенекке тап келсе, олардың тағдыры не болмақ?!

Зоя тікенектерді бір-бірлеп сындыра бастады.

– Сен не істеп жүрсің, Зоя? – деп сұрады шешесі.
– Бозқарағанның тікенектерін сындырып жүргеннен саумысың?

– Иә, мама, көбелектер жарақаттанбасын, – деп, жауап берді Зоя.

- Зояның жасаған әрекеті дұрыс па? Неге?
- Табиғатта кездейсоқ нәрсе бар ма? Себебін түсіндіріп беріңдер.
- Әңгімедегі кімге көмектесер едіңдер? Қалай?
- Өздерің табиғатқа қалай көмектесесіңдер?

1-тапсырма

Төмендегі сөйлемдерде көмектің қай түрі (ой, сөз, іс) айтылғанын тауып, әңгімелеп беріңдер.

- Ауруханада жатқан досына кітап әкелді.
- Оның жеңіске жетуіне жан-тәнімен тілектес болды.
- Кішкентай күшікті бауырына басты.
- Досының дұрыс әрекеті үшін алғыс айтты.

2-тапсырма

Мұқтаж жандарға көмек ретінде өз қолдарыңмен сыйлық (хат, сурет, оригами және т.б.) дайындаңдар. Оны қалай ұсынатындарыңды әңгімелеп беріңдер.

3-тапсырма

Суреттерді қарап, қамқорлық туралы әңгіме құрастырыңдар.

Адамдар әрқашан көмек беруге әзір тұру керек.

Дұрыс, ізгі ой-ниеттен туындаған барлық іс дұрыс болып, басқаларға және өзіңе қуаныш әкеледі.

Жасаған ісінді, көмегіңді ақысыз, қайтарымысыз жасау дұрыс әрекет болады.

Көмекті оймен, сөзбен, іспен жасауға болады.

Өзгелерге жақсылық жасау арқылы біз ең алдымен өзімізге көмектесеміз.

Мен үлгілі баламын

Өлеңін жазған *Айтжан Байғожаев*
Әнін жазған *Әшір Молдағайынов*

Мен үлгілі баламын,
Үлкен тілін аламын.
Ерте тұрып төсектен,
Малға шөп те саламын.

Су да алып келемін,
Қаздарға жем беремін.
Дүкенге әжем жұмсаса
Әкеп берем керегін.

Шаңғы тебем шаршамай,
Жазығында даланың.
Болсам дағы қаршадай,
Мен үлгілі баламын.

15–16

сабақтар

АЛҒЫС АЙТУ – ИГІЛІК СЫЙЛАУ!

Алтын алма, алғыс ал,
Алғыс деген – ел сыйы.

Мақал

- Дәйексөздің мағынасын қалай түсінесіңдер?

Автобуста

Әбді Шынбатыров

Автобус тоқтайтын аялдамаға келдік. Көп ұзамай көк автобус келіп тоқтай қалды. Екі есігі бірден ашылды. Адам көп. Бірі мінсе, бірі түсіп жатты. Алдыңғы есіктен мамам екеуіміз ішке кірдік.

– Мұнда отырыңыз, – деп менен гөрі үлкендеу екі бала анама орын ұсынды.

– Рақмет, балалар! – деді анам отырып жатып.

– Мама, рақметті не үшін айттыңыз?

– Құрметі мен кішіпейілділігі үшін. Сен де солардай бол! Үлкендерді құрметте. Сонда үлкендер саған да рақмет айтып, алғыс білдіретін болады.

- Қандай адам алғысқа бөлене алады?
- Жақсылықты тек алғыс алу үшін жасау керек пе? Неліктен?
- Өз істеріңе алғыс алғанда қандай сезімге бөленесіңдер?

1-тапсырма

Ата-анаңа, Отан-анаға, Жер-анаға ризашылықтарыңды білдіріп, алғыс айтыңдар.

2-тапсырма

«Көмектесу», «сыйлау», «ризашылық білдіру» іс-әрекеттерін сахналап көрсетіңдер.

Әдеп

Төлеген Қажыбаев

Арман мен Аян қаланың ортасындағы бес қабатты биік үйде тұрады. Екеуі де екінші сыныпта оқиды. Бір мектепте оқитындықтан жолдары да бір. Бүгін автобустың алдыңғы орындығына жайғасқан екеуі мектепке келе жатты. Бір аялдамадан соң алдыңғы есіктен қолындағы сөмкесін әзер көтеріп бір әжей кірді.

Аян әжейдің қасына келіп:

– Әже, мына орынға отырыңыз, – деді. Арман болса қарт адамды көрмегенсіп, автобус терезесін өрнектеген қырауды саусағымен шимайлап, теріс қараған күйі отыра берді.

Екі аялдамадан кейін әжей орнынан тұрып, түсуге ыңғайланды да, сөмкесінен екі алма алып, балаларға ұсынды.

– Мә, қалқам, ала ғой.

– О, не дегеніңіз, рақмет, әже!

– Алманы орның үшін беріп тұрғаным жоқ. Әдептілігіңе сүйсінген алғысым ғой, – деді әжей Аянға күлімдей қарап.

Аян мен Арман автобустан түсіп, мектепке бет алды. Аян алманы жеп келе жатып, төңірегіне көңілдене қарайды. Арман қолындағы алманы бірер тістегені болмаса, тұтас жеп қоюға қысылып келеді.

- Әжей неліктен екі балаға да алма берді?
- Арман не үшін қысылды?
- Адамды қандай іс-әрекет қуантады?

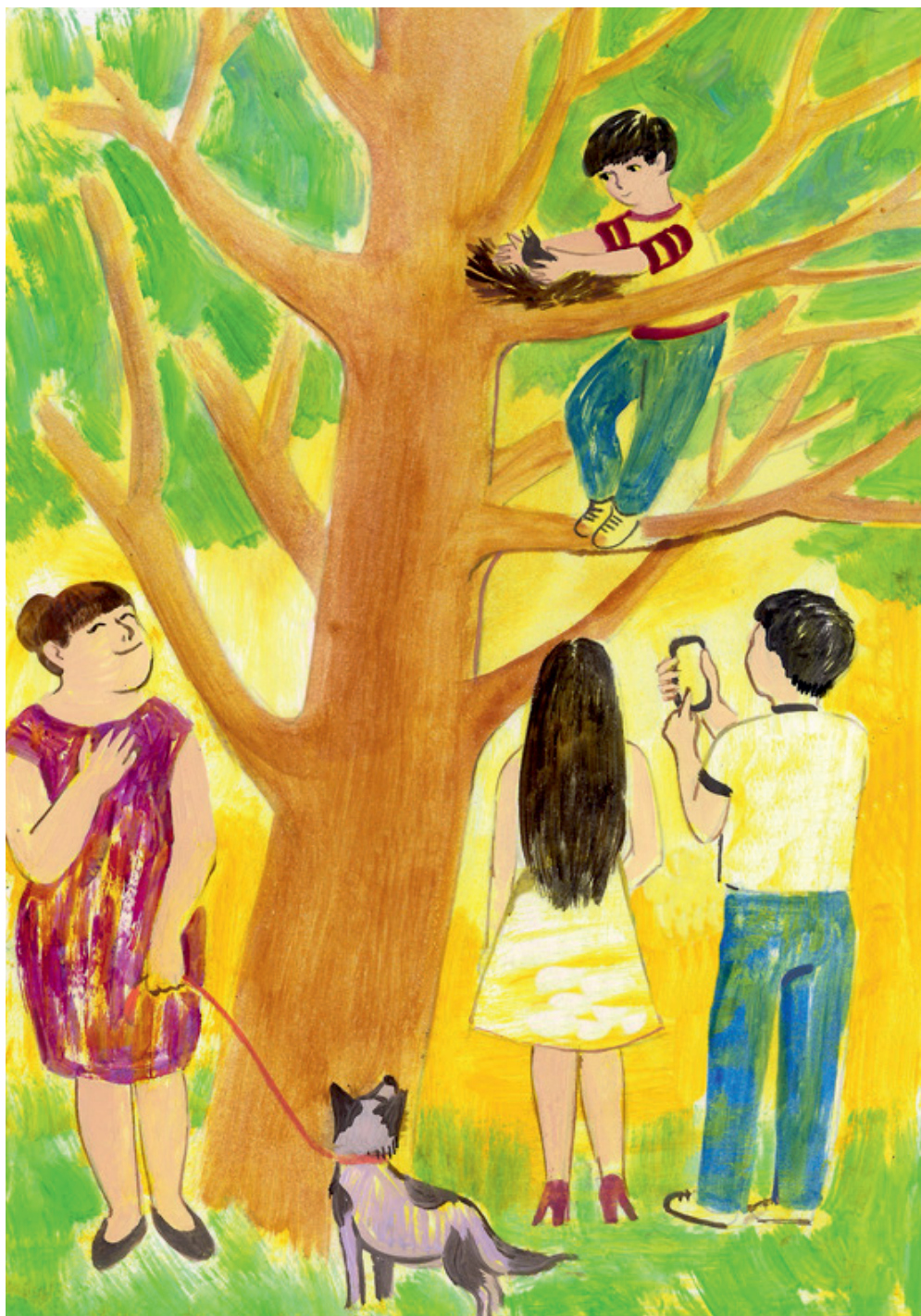
Тапсырма

Суреттегі ризашылық іс-әрекеттерді сахналап көрсетіңдер.

ТЕСТІЛЕУ

1-тест

Үйде кішкентай бөпең бар. Бүгін ол мазасызданып, анасының қолынан түспеді. Үйдің іші шашылып, жиналмай жатыр.

Сенің әрекетің?

- А) Үйдің ішін ұқыптап жинап қоясың.*
- Ә) Үйдің ішін жинамайсың.*
- Б) Анаңа көмектескің келеді-ақ, бірақ теледидардан сүйікті мультфильміңді көруге отырасың.*

2-тест

Берік – сенің досың. Екеуің бір сыныпта оқисыңдар, аулада бірге ойнайсыңдар, алаңда бірге доп қуасыңдар. Бірде Берік сырқаттанып, біраз уақыт көрінбей кетті.

Сенің әрекетің?

- А) Беріктің сырқаттанып қалғанын ести салысымен, оған барып көмек қолын созасың.*
- Ә) Беріктің сырқаттанып қалғанын естісең де, халін сұрауды қажет деп есептемейсің.*
- Б) Беріктің сырқаттанып қалғанын білсең де, білмеген сыңай танытасың.*

Адам біреудің жасаған жақсылығына риза болғанда алғыс айтады. Алғыс айту әдептілікті білдіреді. Жақсылық тек алғыс алу үшін жасалмайды. Жақсылық жасау – әрбір адамның парызы. Адамға жақсылығы үшін алғыс айту игілік сыйлаумен тең. Алғысқа бөлену – бақыт.

Не деу керек?

Өлеңін жазған *Әнуарбек Дүйсенбиев*
Әнін жазған *Өмірбек Байділдаев*

Апаң сенің базардан
Алма сатып әкелді.
Ең үлкенін, жақсысын
Саған таңдап әперді.
Не деп барып жеу керек?
«Рақмет!» деу керек.

Балалар жүр көшеде,
Естіледі айқай-шу.
Сен де шықтың, көршіңді
Қағып кеттің байқамай.
Мұндайда не деу керек?
«Кешіріңіз!» деу керек.

Осы келген бетінде,
Допты қудың, жарыстың.
Көшенің сол шетінде,
Кезікті бір танысың.
Ұмыттың сен не деуді?
«Сәлеметсіз бе?» деу керек.

III ТАРАУ
АДАМ БОЛАМ ДЕСЕҢІЗ...

17–18

сабақтар

ЖАҚСЫЛЫҚ ЖОЛЫМЕН ЖҮРЕМІЗ

Жақсылық — жан азығы.

Мақал

- Дәйексөздің мағынасын қалай түсінесіңдер?

Бір жұлдызды құтқару

Аңыз әңгіме

Теңіз жағасын жағалап келе жатқан бір кісі бір нәрселерді жерден алып, теңізге лақтырып жатқан бір баланы көреді. Жақындағанда оның толқынмен жағаға шығып қалған теңіз жұлдыздарын құтқармақ болып жатқанын байқайды. Ал көкжиекке дейін созылып жатқан жаға болса, теңіз жұлдыздарына толып-ақ қалған екен.

— Сен не істеп жатырсың? — деп сұрайды әлгі кісі.

— Бұлар ертең су қайтқанға дейін жағада қалып қойса, өліп қалады ғой, — дейді бала таңырқап.

— Бұл ақымақтық қой! — дейді қызбаланып әлгі адам, — қарашы, олар қаншама, жағада мың емес, миллионы жатыр. Бір өзің өзгерте алмайсың, сенің осы жасап жатқан тірлігіңнің мәні бар ма?

Бала жерден келесі теңіз жұлдызын қолына алып, шамалы ойланып тұрып, былай депті:

— Менің жасаған тірлігімнің мәні мен маңызы зор, әсіресе, мына бір теңіз жұлдызы үшін.

- Баланың жасаған іс-әрекетін қалай сипаттар едіңдер?
- Жасаған жақсылықты неліктен міндет етпеу керек?
- Өздеріңе басқалардың жасаған жақсылығын есте-ріңе түсіріп айтыңдар.

1-тапсырма

Дәптерге «Жақсылық» деген сөздің әрбір әрпінен басталатын адами қасиетті білдіретін сөз жазыңдар.

2-тапсырма

Суреттерді мұқият қараңдар. Мұндай жағдайларда қандай жақсылық жасауға болады? Айтып беріңдер.

Қамқорлық

Мәдіхат Төрежанов

Назымбек асыға басып, мектебіне бара жатыр. Жер тайғақ. Бірер рет аяғы тайып кетіп, құлап та тұрды.

Өзімен бірге оқитын Нақысбекті жолда кездестірді. Ол бір кішкентай баланы қолтықтап алған. Бала еңіреп жылап келеді.

– Мына бала сенің інің бе? – деп сұрады Назымбек.

– Жоқ.

– Енді кімің?

– Құлап, аяғын ауыртып алған екен.

– Оны қайда апарасың?

– Дәрігерге көрсетіп, жарасын таңғызып берейін. Екеулеп апарып салсақ қайтеді? – деп өтінгендей болды Нақысбек.

– Сабақтан кешігеміз ғой.

– Мен кешіксем, Күлпәш Күлкеноваға айтарсың, мертіккен баланы дәрігерге әкетті деп.

– Айтайын, көп жүріп қалма, – деп, жүгіре жөнелді Назымбек.

Нақысбек арқалап алған бала зар қағуда. Ауырсынып, шырылдауына қарағанда, аяғы сынған болу керек.

– Жылама, қазір дәрігерге жетеміз, таяу қалды. Сенің атың кім? – деп сұрады Нақысбек.

– Төлеген...

– Ал, Төлеген батыр, мойнымнан мықтап ұста, тез жеткізе қояйын.

Нақысбек Төлегенді оташыға алып келді. Олар айнаға түсіріп, сынық бар деп тапты. Емханаға салатын болды. Оташы Нақысбекке:

– Кішіге көрсеткен қамқорлығың үшін саған рақмет! – деп, басынан сипап, арқасынан қақты. Нақысбек енді мектепке қарай жүгірді.

- Жақсылық жасау адамға парыз ба? Неліктен?
- Жақсылыққа жаны құмар адамның бойында қандай құндылықтар болады?
- Өздерің басқаларға жасаған жақсылықты естеріңе түсіріп айтыңдар.

Тапсырма

Жақсылықты оймен, сөзбен, іспен жасауға болатынын сахналап көрсетіңдер.

Жақсылық жасау дегеніміз – адамдарға, айнала қоршаған ортаға, табиғатқа деген қайырымдылық пен қамқорлық. Жақсылық жасау – риясыз қызмет ету дегенді білдіреді.

Жақсылық жасау адамдарды достастырады. Адамға қол ұшын беру, жәрдем ету, жанашырлық таныту, көмек көрсету, қолдау жақсылыққа жатады. Адам жасаған жақсылығын міндет етпеуі керек.

Бақыт әні

Өлеңін жазған *Тұманбай Молдағалиев*
Әнін жазған *Ибрагим Нүсіпбаев*

Жас талдарды мәпелеп,
Толқынды жетелеп,
Оятып әнмен алқапты,
Күтеміз бау-бақты.

Қайырмасы:

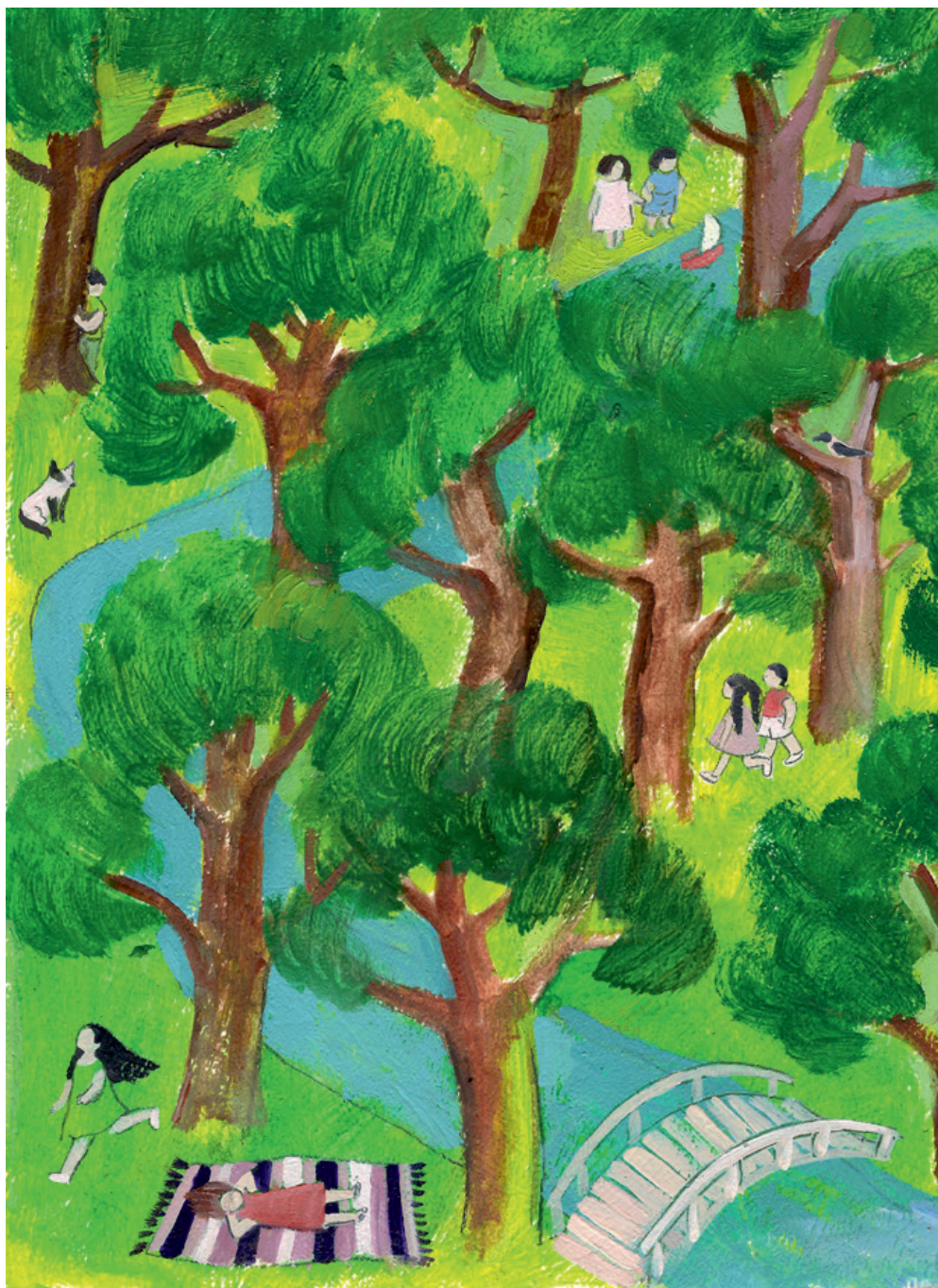
Жасыл бау-бақ сәніміз,
Айтатын әніміз.
Біз күлеміз, ойнаймыз,
Шаттыққа тоймаймыз.

Жас төлдерді бағамыз,
Жайлауға барамыз.
Жүземіз суға біз,
Бақыт деп туғанбыз.

Қайырмасы.

Жасыл бау-бақ сәніміз,
Айтатын әніміз.
Біз күлеміз, ойнаймыз.
Шаттыққа тоймаймыз.

Қайырмасы.

Жақсылықтан жақсылық туады.

Мақал

- Дәйексөздің мағынасын қалай түсінесіңдер?

Мейірімнің күші

Нұрхат Шакузадаұлы

Көшеде кішкентай баланың күлкісіне бір адам мейірлене қарады. Сол сәтте оның есіне досының балалы болғаны түсіп, оның үйіне барады. Бұған қуанған досы туысын туған күнімен құттықтап, ақша салып жібереді. Ақшасын алған досы поштадан шыға берісте қайыр тілеп отырған бір адамды көреді. Оған ақшасының біразын тастап кетеді. Күні бойы нәр татпаған бұл адам асығып дүкенге бара жатады. Жолда бір иттің аяғын басып, жарақаттап алады. Оған жаны ашып, өзімен бірге ала кетеді.

Түнге қарай көрші пәтерде өрт шығады. Оны ең бірінші болып сезген ит болады. Артынша иттің иесі оянып, қалған жұртты оятады. Осылайша адамдар бақытсыздықтан құтылады.

Бақытсыздықтан құтқарған – адамдардың бір-біріне төккен мейірімі мен оны сезіне білген жүректері еді.

- Адамдардың бақытсыздықтан құтылуының сыры неде?
- Жақсылық қалай жалғасын табады?
- Өзгелердің жақсылығы мен мейірімін қалай сезінесіңдер?

1-тапсырма

Төмендегі мәтін негізінде сахналық көрініс дайындаңдар. Мына сұрақтар бойынша талқылау жүргізіңдер.

- Қарама-қарсы жақтардың ниеттері мен дәлелдері қандай болды?
- Оқиғаның нәтижесі жақсы болуы үшін не істеу керек деп ойлайсыңдар?

1. Айгүл мен Айнаш сыныптас. Оларға топтық жұмыс тапсырылды. Олардың жұмыстары ойдағыдай, жақсы шықты. Топтың атынан біреуі сөйлеуі керек болған. Олардың арасында кім сөйлеуі керектігі жөнінде келіспеушілік пайда болды.

2. Сыныпта топпен жұмыс кезінде топтың жауабын Арман топтың атынан емес, өз атынан айтты. Арманға оқушылар бұл жұмыс шартын бұзғандық екенін ескерткені сол еді, ол ескертуді кінә тағу деп қабылдап, ренжіп қалды.

2-тапсырма

Қоршаған ортамен үйлесімді қарым-қатынас жасау ережесін жасаңдар.

Ақылды соқыр

Ахмет Байтұрсынұлы

Соқыр адам түнде үйіне келе жатты. Қолында ұстаған жарығы бар еді.

Біреу қасынан өтіп бара жатып:

– Міне, ақымақ! Өзі соқыр, қолында – жарық. Соқырға жарықтың қажеті не? – деді.

Соқыр адам ақымақ емес еді. Жарық алғаны: қараңғыда біреу өзін қағып кетпес үшін еді.

«Өзгеге жарық қыл, өзіңе қақтықпас» деген сөз осыдан қалса керек.

- Соқыр адамның іс-әрекетін өмірде немен салыстыруға болады?
- Адамдармен қарым-қатынас жасағанда өзгелерді түсіну қандай нәтижеге жеткізеді?
- «Өзгеге жарық қыл, өзіңе қақтықпас» дегенді қалай түсінесіңдер?

1-тапсырма

Адамдармен жақсы қарым-қатынаста болу үшін төменде берілген құндылықтар мен қасиеттердің қайсысы маңызды деп ойлайсыңдар? Ретімен айтыңдар.

Сүйіспеншілік, дұрыс әрекет, қуану, ақкөңілділік, жақсы ниет, жеңіске жету, ешкімді ренжітпеу, жомарттық, мейірімділік.

2-тапсырма

Жағдаяттарды шешіңдер. Сұрақтарға жауап беріңдер.

1. Самал сыныпта тек қана жақсы оқитын, соңғы үлгідегі телефон ұстап, басқалардан өздерін ерекше көрсеткісі келіп жүретін қыздармен достасқанды ұнатады. Ата-анасы мұны дұрыс емес десе де, олардікі дұрыс болып көрінеді.

• Самалдың ондай қыздармен дос болғысы келуінің себебі неде?

• Адамның сыртына қарап бағалау дұрыс па? Неліктен?

2. Ербол үйіндегі көрі ата-әжесінің мазасыздығына, құлағының нашар еститініне ренжиді. Ол ата-әжесін жақсы көріп тұрса да, ашуға қалай бой алдырғанын сезбей қалады.

- Ербол неліктен қарт адамдарды түсінбейді?
- Ашуды қалай ақылға жеңдіруге болады?

Адал ниет, шын көңілмен жасалған қарым-қатынас үйлесімді болады.

Қарым-қатынастың жақсы болуы сыртқы жағдайлардан гөрі адамның ішкі жан дүниесіне, ниетіне байланысты.

Адамдар арасындағы қарым-қатынас адамгершілікке бағытталғанда адам өмірі мәнді, үйлесімді болады. Ол адамдардың өзара түсіністігін, сыйластығын туғызып, өзін және өзгелерді құрметтеуге жеткізеді.

Кімді сыйлаймын

Өлеңін жазған *Серік Тұрғынбеков*
Әнін жазған *Әсет Бейсеуов*

Ағарған сақалы,
Сыйлаймын атаны.
Көңілі ешқашан
Болмасын қапалы.

Қайырмасы:
Осындай жандарға
Асықсам таңданба.
Сыйластық болмаса,
Өмірде мән бар ма?!

Ардақты саналы,
Сыйлаймын ананы.
Мейірім шашады
Меруерт жанары.

Қайырмасы.

Еліне бағалы,
Сыйлаймын ағаны.
Халқына әрдайым
Еңбекпен жағады.

Қайырмасы.

Жоқ ешбір тынымы,
Сыйлаймын ініні.
Бүлініп қалмасын,
Бұлақтың тұнығы.

Қайырмасы.

21–22 сабақтар

КӨҢІЛ КҮЙ ШАТТЫҒЫ

Жақсыға қарасаң, жаның жадырайды.

Мақал

- Дәйексөздің мағынасын түсініп алыңдар.

Таңғы сәулелер

Константин Ушинский

Нұрлы күн аспанға көтерілді де, өзінің алтын сәулесін жан-жаққа таратып, жер бетіндегі бар тіршілікті ұйқысынан оята бастады. Бірінші сәуле бозторғайға түсті. Бозторғай қанатын қағып-қағып қалып, ұясынан пыр етіп ұшып шықты. Екінші сәуле қоянға барып түсті. Қоян қалқан құлақтарын селтең-селтең еткізіп, шық түскен шалғынмен көңілді күйде секеңдей жөнелді. Үшінші сәуле тауық қораға барып түсті. Өтеш қанатын сабап-сабап жіберді де, «Ку-ка-ре-ку!» – деп әндете жөнелді. Төртінші сәуле ара ұясына барып түсті. Бал арасы балауыз ұясынан шығып, терезеге барып қонды.

Күн сәулесі шуақтары біздің сыныпқа да түскенін сезініңдер. Күн нұрының шапағатымен көзімізді ашайық. Атқан таңға өз қуанышымызды білдірейік.

- Шынайы көңіл күйге қалайша бөленуге болады?
- Күннің барша тіршілікке деген риясыз сүйіспеншілігін қалай байқаймыз?
- Сенің айналада күннің риясыз сүйіспеншілігіндей адамдар бар ма?

1-тапсырма

Суретке қараңдар. Ондағы адамдардың неліктен шынайы көңіл күйге бөленіп тұрғанын айтыңдар.

2-тапсырма

Суреттерге қарандар. Риясыз қызмет арқылы адамның көңіл күйін қалайша көтеруге болады? Сахналап көрсетіңдер.

Ақ тиін мен қасқыр *Ертегі*

Ақ тиін бұтақтан бұтаққа қарғып жүріп, ұйықтап жатқан қасқырдың үстіне құлайды. Қасқыр қарғып тұрып, оны ұстап алады.

– Мені жеме, жібер! – деп жалынады ақ тиін.

– Жарайды, жіберейін. Бірақ сен мынаған жауап берші: неліктен сендер әрқашан шат болып жүресіңдер?

Сонда ақ тиін:

– Мені жіберіңіз. Содан соң айтайын. Әйтпесе, жүрегім дірілдеп, сөйлей алатын емеспін, – дейді.

Қасқыр оны босатады. Ақ тиін ағаш басына шығып алып:

– Сен, қасқыр, залымсың, залымдық ішінді жандырады, сондықтан әрқашан қапалы жүресің. Біз ешкімге жауыздық істемейміз, сол үшін де әр уақытта уайым-қайғысыз, шат болып жүреміз, – депті.

- Қасқыр неліктен әр уақытта ашулы жүреді?
- Ал ақ тиіндер неліктен әрқашан көңілді жүреді?
- Қалай ойлайсыңдар, адам қандай жағдайда қуанышта, шаттықта болады?
- Өздерің аңдардың қайсысынан үлгі алар едіңдер? Неліктен?

1-тапсырма

Сендердің көңіл күйлеріңді кімдер көтереді, нелер қуантады? Суретін салыңдар.

2-тапсырма

Жақсы көңіл күйге бөленудің жолдарын құрыңдар.

Көңіл күйді басқару адамның өзіне байланысты. Жақсы көңіл күй адамға қанат бітіріп, қуат береді. Адам ішкі тыныштығын тапқан кезде шынайы, жағымды көңіл күйге бөленеді. Сөзі шын жүректен

шығып, өз ісіне қанағаттанған адамның көңіл күйі шаттыққа толады. Ондай адамның денсаулығы да жақсы болады. Жақсы көңіл күйдегі адам айналасына да қуаныш сыйлайды.

Көңілді балалар әні

Өлеңін жазған *Ермек Өтетілеуов*

Әнін жазған *Бейбіт Дәлденбай*

Жабырқауды білмейміз,
Жалқаулықты сүймейміз.
Біз талантты жас ұлан,
Үлгі аламыз жақсыдан.

Жазда гүлдер тереміз,
Қыста шаңғы тебеміз.
Думандатып өңірді,
Демаламыз көңілді.

Орман, көлге, шыңға біз
Саяхатқа шығамыз.
Бөлінбейді іргеміз,
Әрқашан біргеміз!

23–24 сабақтар

МЕНІН ОТАНЫМ

Отан — оттан да ыстық.

Мақал

- Дәйексөздің мағынасын қалай түсінесіңдер?

Отан деген...

Айнаш Ілиясова

Бірде сыныптастарыммен әңгімелесіп отырып, сөз таластырып қалдық.

— Біз тұратын көше ауылдағы ең әдемі, асфальт төселген, — деді Мадина.

— Ешбір көше біздің көшеге жетпейді. Жол жиегі жап-жасыл ағаштар, тіптен өзіңді паркте жүргендей сезінесің, — деп мақтанышпен сөйледі Меруерт.

— Ой, қыздар-ай, біздің көше ше?! — деп, сөзін бастай берген Розаны Салтанаттың киліккен сөзі бөліп жіберді.

— Қойыңдаршы, қыздар. Бірде-бір көшенің ерекшелігі жоқ, бір үлкен қаладай-ақ бұл ауыл... — деп қабағын шытты.

Қыздар үн-түнсіз қалды... Бәрі де Салтанаттың сөзін іштей мойындағандай. Өткір мінезді Самалдың үні бәрімізді елең еткізді.

– Неге олай дейсің, Салтанат? «Отан» деген құдіретті ұғымның өзі осы өз ауылыңнан, өз көшелеріңнен басталмай ма? Өз көшелеріңді сүймесең, оны мақтан тұтпасаң, Отанды қалай сүймексің? – деді.

Сол сәтте мен де Самалдың сөзін толқи тыңдадым. Ойыма батыр бабамыз Бауыржан Момышұлының «Отаншыл болу – от басынан басталады» деген аталы сөзі оралды.

- Самалдың бойынан қандай құндылықтар көріп тұрсыңдар?
- Сен үшін Отан деген не?
- «Отан», «Қазақстан» дегенде ойыңа не түседі?

1-тапсырма

Менің Отаным – Қазақстан. Жер шарының картасынан Қазақстанды қарашы! Отанымыз кең байтақ, күшті, бейбіт ел.

- Отанымызды басқа көрші мемлекеттерсіз жалғыз елестету мүмкін бе?
- Жер шарының картасынан қандай әдемілік пен үйлесімділік көріп тұрсыңдар?

2-тапсырма

Жер шары картасындағы Отанды және барлық мемлекеттерді өзіңе ұнайтын гүлдерді салып, безендіріңдер.

Туған жер туы Үзінді

Роза Әбілқадырова

Біз ауылда тұрамыз. Атам, әжем, анам, әкем, кішкентай інім – Ербол және мен – Асылзат – бәріміз бір отбасымыз.

Биыл наурыз айының соңғы күндері көп тал көшеттері әкелініп, бүкіл ауыл адамдарының бірдебірі сырт қалмай, сенбілік жасады. Сол күні атам, анам, әкем, Ербол ертелетіп қалаға базарлап кетіп, үйде әжем екеуіміз ғана қалғанбыз.

Әжем орамалмен белін буынып алып, қолына күрек ұстап, аулаға шықты. Көп кісілердің: «Әже, қайтесіз, сіздің көшетіңізді өзіміз-ақ отырғызамыз ғой», – дегендеріне: «Қарақтарым, туған жерге туың тік» деген және тағы «Еңбек түбі – береке, көптің түбі – мереке» деген де бар. Мерекеден немерем екеуіміз қалай қалыс қалмақпыз, – деп көнбеді.

Әжем көшетке арналған шұқанақты тереңірек қазды. «Таяз қазып, талымыз желге ұшып кетіп, масқара болармыз», – деп қояды. Әжем қазған шұқанақ тіпті өзгелердікінен тереңірек көрінді маған. Жанжаққа тамыры жайылған жіңішке тал көшетін шұқанаққа түсіріп:

– Асылзат, ұста, түзу ұста, – деді. Мен талды титтей де қисайтпай ұстауға тырысып-ақ тұрмын. Сөйтіп біздің де көшетіміз егілді.

- Әжесі мен Асылзат туған жерге сүйіспеншіліктерін қалай білдірді?
- Әжей өзінің қарттығына қарамастан неліктен туған жерге риясыз қызмет етуге асықты?
- Өздерің туған жерге деген сүйіспеншіліктеріңді қалай білдіресіңдер?

1-тапсырма

Суреттерді қараңдар. Олардың қайсысында Отанға адал қызмет ету бейнеленген деп ойлайсыңдар? Әңгімелеп беріңдер.

2-тапсырма

Өлеңді оқып, өз ойларыңмен жалғастырып жазыңдар.

Қазыбек би

Алтын ұяң – Отан қымбат,
Құт-берекең – атаң қымбат,
Аймалайтын – анаң қымбат,
Асқар тауың – әкең қымбат.

3-тапсырма

Отаныңа алғыс хат жазыңдар.

Бауыржан Момышұлы

Ерлік аспаннан түспейді, ол Отанды сүюден туады. Ал Отанды сүю үй ішіңнен, от басынан өседі.

Ата-ананы, апа-қарындасты, аға-ініні сыйлап құрметтеген адам халқының да қадіріне жетеді. Халқын қадірлеген сын сағаттан сүрінбей өтеді. Елін сүйген – ер атанады. Өйткені ерлік білекте емес, елін сүйе білген адал жүректе.

ТЕСТІЛЕУ

1-тест

Кітапханадан оқуға кітап алдың. Кітапты парақтап ашып жатқанда, ішінен құжат қағазды байқадың.

Сенің әрекетің?

- А) Дереву кітапханашыға апарып көрсетесің.*
- Ә) Өзіңдікі болмаған соң, оған мән бермейсің.*
- Б) Мұны қажет деп таппай, қоқыс жәшігіне тастайсың.*

2-тест

Сабақтан қайтқанда автобуста отырып алып, ұялы телефонда ойын ойнау әдетің. Бірде дәл қасыңа бір үлкен кісі келіп тұрды.

Сенің әрекетің?

- А) Көрмегенсіп отыра бересің.*
- Ә) Дереву тұрып орын бересің.*
- Б) Ойынға берілгенің соншалық, байқамай қаласың.*

Достық

Өлеңін жазған *Ескен Елубаев*

Әнін жазған *Ибрагим Нүсіпбаев*

Ортақ мекен жер шары,
Төбемізде бір аспан.
Барлық ұлттың баласы
Достығымыз жарасқан.

Ортақ бізге бір Отан,
Ортақ жердің байлығы.
Еңбек ортақ, жыр ортақ,
Ортақ бізге барлығы.

Туыспыз біз бәріміз.
Бір Отанды сүйеміз.
Бақытты елде туған соң,
Бақытты өмір сүреміз.

IV ТАРАУ
ӘСЕМДІК ӘЛЕМІНДЕ

25–26

сабақтар

ТУҒАН ТАБИҒАТ

Табиғат – әсемдік айнасы.

Нақыл сөз

- Дәйексөздің мағынасын қалай түсінесіңдер?

Табиғат деген не?

Әкім Ысқақ

- Табиғат деген не? – деп сұрады кішкентай шабақ.
- Табиғат дегеніміз – телегей-теңіз су, – деді бақа.
- Табиғат дегеніміз не? – деп сұрады аюдың қонжығы.
- Мен талай жерде болғанмын, мен де білемін, ол – орман, – деді енесі.
- Табиғат дегеніміз не? – деп сұрады бота енесінен.
- Ол көп құм, тікенек шөп. Талай жерде болғанмын, мен де білемін.
- Табиғат деген не? – деп сұрады тоқылдақ қарлығаштан.
- Әрине, таза ауа, ашық аспан, дәнді дақылдар.

Ұсақ жәндіктер де бір-бірімен «табиғат деген не?» деп, таласып үлгерді.

– Жер-жер! – деп жар салды бөкен. Әрине, бәріміздің асыраушымыз, анамыз – Жер-ана, Табиғат-ана десті барлығы бір дауыспен.

- Жан-жануарлар неліктен өз мекендерін мақтады?
- Олардың бәрін біріктіретін не?
- Ал адамдарды не біріктіреді?

1-тапсырма

Өздерің туып-өскен табиғаттың суретін салыңдар.

2-тапсырма

Дәптердегі туған табиғат көріністерін бояңдар. Табиғат сұлулығының адам жанына әсері туралы айтып беріңдер.

Бұлақ көрсең, көзін аш

Спандияр Ақаев

Далада ағып жатқан бұлақ, тау-тастан шығып жатқан бастау – сусағанның шөлін қандырып, ыстықтағанның ыстығын басады. Бұлақ та, бастау да таза, суы мөлдір әрі салқын болады. Алыс жолдан шаршап жеткен кісі бұлақтың басында жай табады.

Ыбырай атамыздың «Таза бұлақ» деген әңгімесін оқыған боларсыңдар. Олай болса, әр бала жазда кез-

десе қалса, бастаудың көзін, бұлақтың жолын аршып, оларды шөп-шаламнан, лай-батпақтан тазалай жүрсе, үлкен ғанибет. Сол үшін бабаларымыз: «Бұлақ көрсең, көзін аш!» деп өсиет қалдырған.

- Бастаудың, бұлақтың суы неліктен тап-таза, мөп-мөлдір болады?
- Аладамның бастау бұлағы қайда деп ойлайсыңдар?
- Өз бастау бұлағыңды қалай таза ұстауға болады?

1-тапсырма

Туған табиғатқа деген риясыз сүйіспеншіліктеріңді сахналап көрсетіңдер.

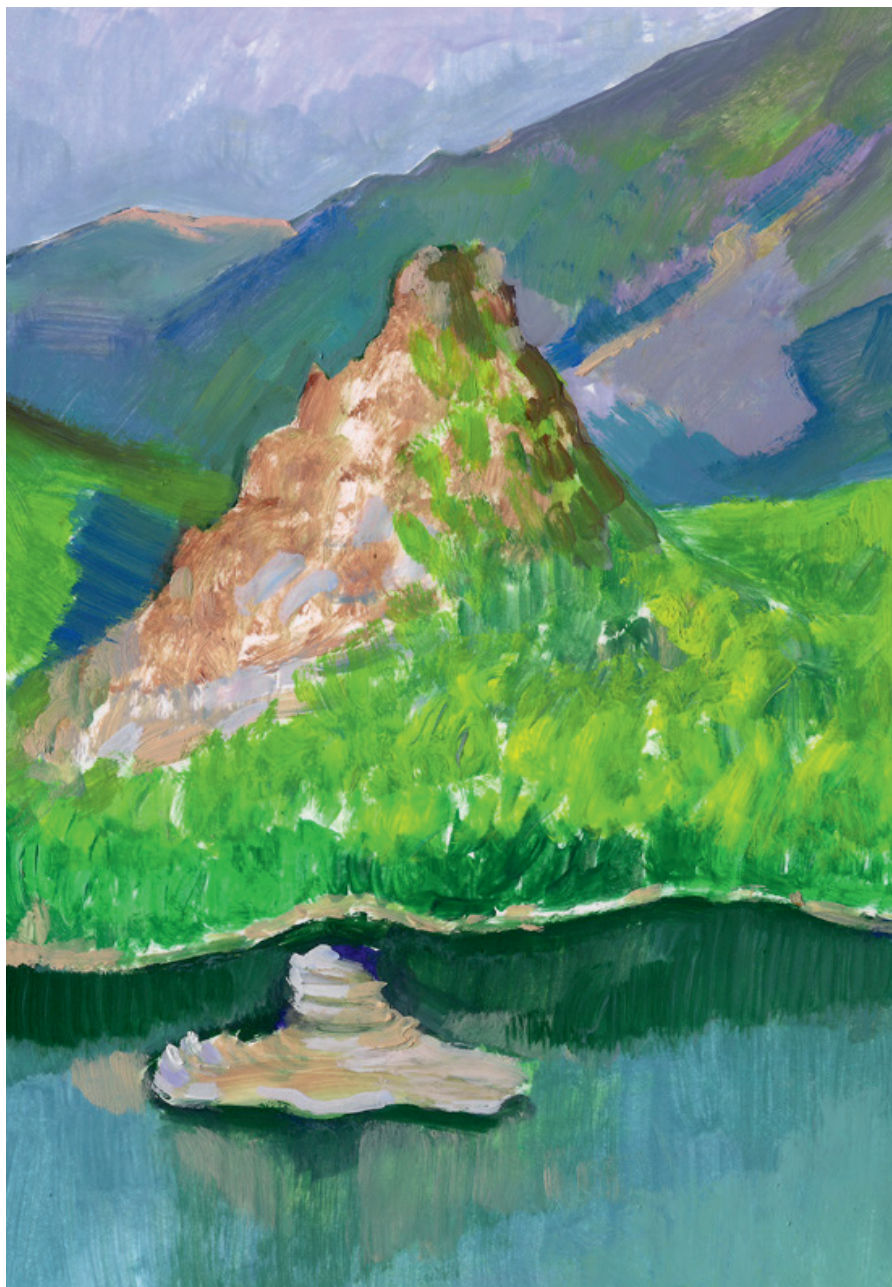
2-тапсырма

Суреттерге қараңдар. Мұндай жағдайда табиғатқа қандай қамқорлық жасауға болады? Айтып беріңдер.

3-тапсырма

Туған табиғаттан не үйренуге болады? Айтып беріңдер.

Бізді қоршап тұрғанның бәрі – туған табиғат. Табиғат адамға берілген сый. Табиғат сұлулығының сыры оның тазалығы мен мөлдірлігінде. Күллі тіршілікке риясыз қызмет етуінде.

Адам да риясыз қызмет еткенде, ойы, сөзі, ісі таза болғанда сұлулана түседі.

Жас дәуірдің түлегіміз

Өлеңін жазған *Ермек Өтетілеуов*

Әнін жазған *Ибрагим Нүсіпбаев*

Бау-бақша, белдер,
Орман, тау, көлдер –
Көрікті шексіз даламыз.
Дәулеті тасқан,
Сәулеті асқан –
Көңілді ауыл, қаламыз.

Қайырмасы:

Жадырап күндей,
Жайнаған гүлдей –
Бақытты біздер баламыз!

Өзіміз туған,
Көбелек қуған
Өлкеде өсіп, толамыз.
Жалықпай оқып,
Көңілге тоқып –
Білімді адам боламыз.

Қайырмасы.

27–28 сабақтар

ДЕНСАУЛЫҚҚА АПАРАР ЖОЛ

Жаны саудың – тәні сау.

Халық нақылы

- Дәйексөздің мағынасын қалай түсінесіңдер?

Жақсылық

Ертегі

Ертеде анасы мен баласы бақытты өмір сүріпті.

Бір күні анасы қатты ауырып қалады. Емшілер анасын емдеу үшін «жалбыз» шөбі керектігін айтады.

Анасы баласына:

– Балам, бұл шөп алтын бұлақтың басында өседі, – дейді.

Бала алтын бұлақты іздеуге шығады. Бала жолда келе жатып, жүгі аттан аударылып қалған қартқа кездесіп, көмектеседі. Қарт алғысын айтып, алтын бұлаққа жол сілтейді. Одан келе жатып, бала қарт әжейге кездеседі. Бала әжейдің қолтығынан демеп, атына мінуіне көмектеседі. Әже батасын беріп, алтын бұлақтың қайда екенін айтады. Бала қуанып, жүгіріп келе жатса:

– Балақай, балақай, көзімді ашып жіберші! – деген бұлақ даусын естиді. Бала судағы тастарды тазалап, бұлақтың көзін ашады. Бұлақ мөп-мөлдір таза ерке мінезбен сылдыр қағып, аға жөнеледі.

Бұлақ:

– Балақай, рақмет саған! «Жақсылыққа – жақсылық» – деген, менен не қалайсың? – дейді еркелей.

Бала бұлақ жағасынан «жалбыз» шөбін теріп алуды өтінеді. Шөпті қуанып теріп алады да, анасына әкеліп береді. Шөп анасының ауруына шипа болып, ауруынан жазылып, бақытты өмір сүрген екен.

- Бала бұлаққа жету жолындағы сынақтардан қалай өтті?
- Адам қандай қасиеттері арқылы мұратына жетеді?
- Адамның денсаулығына қандай қасиеттер қуат береді?

1-тапсырма

Берілген сөздердің ішінен денсаулықты жақсартатын қасиеттерді тауып жазыңдар.

Қажетті сөздер: адал ниет, қызғаншақтық, сараңдық, кеңпейілділік, жақсы ой, жылы сөз, ашушаңдық.

2-тапсырма

Суреттерді қараңдар. Сендер қай балаға ұқсағыларың келеді? Неліктен? Айтып беріңдер.

Өсиет әңгіме

Ертеде бір қария ұзақ өмір сүріпті. Қарт адамның ойы сергек, зейіні зерек болыпты. Ауыл адамдары қартты өнегелі сөзі мен игі ісі үшін жақсы көріпті. Дана қарттың айтқан ақылына үнемі құлақ асып отырыпты. Бірде шәкірттері қарттан жаны мен тәнінің саулығының сырын сұрапты.

Сонда дана қарт былай деген екен:

– Ең бірінші – ой-санаң таза болсын.

Екінші – сөзің ақиқат болсын.

Үшінші – ісің адал болсын.

Төртінші – ешкімге қиянат жасамайтын бол.

Бесінші – үнемі денеңді таза ұста.

Алтыншы – орта тазалығын сақта.

Жетінші – денені шынықтыр.

Сегізінші – көп ұйықтама, ерте тұр.

Тоғызыншы – артық тамақ ішпе.

– Міне, бұлардың барлығы денсаулықты сақтаудың негізгі кепілі, – депті.

- Қарттың жаны мен тәнінің саулығының сыры неде деп ойлайсыңдар?
- Қарт неліктен бірінші орынға ой-сана тазалығын қойды?
- Өздерің ой-сананы тазарту үшін не істеп жүрсіңдер?

1-тапсырма

Өлеңді жалғастырып жазыңдар.

Таза болса, ой-санаң,
Денсаулығың жақсарар.

_____,

_____.

2-тапсырма

Жағдаяттарды сахналап көрсетіңдер. Талдаңдар.

1-жағдаят

Есен мен Бекен тістерін емдету үшін дәрігерге келді.

Есен қатты мазасызданып:

– Мен қорқамын, қатты ауыратын шығар, – деді.

Ал Бекен болса:

– Мен түк те қорықпаймын. Тісімді емдеген соң, бал-мұздақ жеймін, – деді.

2-жағдаят

Айжан мен Айман далаға ойнауға шықты. Жаңбырдан соң жердің езіліп жатқанын көрген Айжан дереу үйге кеткісі келді. Ал Айман болса, күннің төккен шуағына, құстардың салған әніне қуанып кетті.

Денсаулық – баға жетпес байлық. Ниеті түзу, ойы таза адамның денсаулығы жақсы болады. Денсаулығың жақсы болу үшін денені шынықтыру керек. Ол үшін уақытыңды, күш-жігеріңді аямай жұмсау керек. Денсаулықты күте білсең, ұзақ өмір сүресің. Жанның саулығы тәнді сұландырады.

Мен бақытты баламын!

Өлеңі мен өнін жазған *Рауан Мырзабай*

Төсінде кең даланың,
Еркін асыр саламын.
Құшағында анамның,
Мен бақытты баламын!

Пейілі кең далам бар,
Асқар тауым – атамдай.
Еңбек етем ел үшін,
Даңқы шыққан апамдай.

Қайырмасы:

Мен бақытты баламын!
Мен бақытты баламын!
Мен бақытты баламын!
Мен бақытты баламын!

Ақ бесігін тыныштық,
Әлдилейді ырыс-құт,
Топырағы түрленген,
Туған жерім тым ыстық.

Бейбіт күнмен тыныстап,
Ақсауытты құрыштап.
Отанды мен күзетем,
Көк байрақты тік ұстап.

Қайырмасы.

**Ешкімге де, еш нәрсеге де
қылдай қиянат жасама!**

Бауыржан Момышұлы

- Дәйексөздің мағынасын қалай түсінесіңдер?

Аңыз

Сахараның ыстық күнінде бір адам түйеге мініп келе жатыпты. Ұзақ жолдан шөлдеп, шаршап келе жатқан бір жолаушыны кездестіреді. Жолаушы одан су сұрайды. Ол түйеден түсіп, су берейін деп жатқанда, жолаушы оны итеріп жіберіп, түйесіне міне салып, қаша жөнеледі. Түйенің иесі оның артынан былай деп айқайлапты:

– Жарайды, түйені алсаң ал! Бірақ бір өтінішімді орындашы. Осы болған оқиғаны ешкімге айтпа!

Мұны естіген адам таңғалып, тоқтап, себебін сұрайды. Сонда әлгі адам: «Егер оқиғаны біреуге айтсаң, елдің бәрінің құлағына жетеді. Кейін адамдар жолда жәрдем сұрағандарға көмек көрсетуге қорқып, ешкім ешкімге көмектеспейтін болады», – деген екен.

- Жолаушы түйе мінген адамның жақсылығын неліктен түсінбеді?
- Түйе мінген адамның өзгелерді көп ойлауының себебі неде?
- Неге ол жолаушыға ренжімей, тек жай ғана өтініш айтты?
- Сендер өмірде осындай жағдайларға куә болған кездерің болды ма? Әңгімелеп беріңдер.

1-тапсырма

Суреттерді мұқият қараңдар, онда көрсетілгендердің қайсысын көмек деп айтуға болады?

2-тапсырма

Суреттерге қараңдар. Қайсысына қандай көмек қажет деп ойлайсыңдар? Әңгімелеп беріңдер.

Адамдардың мейірімділік, қайырымдылық жасауы, көмектесуі, жанашыр болуы – ең басты адамдық парыз.

Адам басқаларға көмегін ізгі ниетімен, сөзімен, ісімен көрсете алады.

Әрқашан көмекті, қолғабысты риясыз жасау керек. Сонда ғана ол қуаныш әкеледі. Риясыз, ізгі ниетпен жасалған көмектің барлығы дұрыс әрекет болады.

Адалдық жолы Өсиет әңгіме

Бағдат шаһарынан Мәдинаға оқу іздеп шыққан сегіз жасар ұлына анасы:

– Қандай қиын жағдай болса да, ешкімге қиянат жасама, шындықты айтып жүр! – деп ақыл береді. Содан соң қырық дирхам күміс ақшаны шапанының өңіріне тігіп беріпті. Жолда бала ерген керуенді қарақшылар түгел тонап алады. Адамдарды тінтіп, қалталарындағы барын да сыпырып алады.

Баладан ештеңе де таппайды.

– Сенде ештеңе жоқ па? – деп сұрайды. Ұл шапанының өңірінде қырық дирхам ақша барын айтады. Расында да, шапанының өңірін сөккенде, сонша ақша жерге төгіледі. Мұны көрген қарақшылар:

– Ақымақ бала, айтпасаң, таппайтын едік қой! – деп қарқылдап күліп, мазақ етеді. Бірақ қарақшылардың басшысы:

– Бұл ақымақ емес, біз ақымақпыз, – деп, бүкіл тонаған дүниелерін керуеншілерге қайтарады.

Осыдан кейін олар қиянат жасауларын доғарып, қарақшылықты тастап, адал еңбекпен күн көретін жолға түсіпті.

- Баланың қандай әрекеті қарақшыларға сабақ болды?
- Адамдар біреуге немесе бір нәрсеге неліктен зиян келтіреді деп ойлайсыңдар?
- Зиян келтірмей, қиянат жасамай өмір сүруге бола ма? Қалай?
- Өмірде саған дұрыс әрекет жасауға сабақ болған жағдайлар болды ма? Өңгімелеп беріңдер.

1-тапсырма

Суреттерге қараңдар. Суретте көрсетілген жағдайларды қалай жақсартуға болады? Әңгімелеп беріңдер.

2-тапсырма

Тілге, құлаққа, көзге, мұрынға, тәнге қиянат жасамау жолдарын сахналап көрсетiңдер.

Нағыз күшті адам еш нәрсеге, ешкімге зиян келтірмейді, қиянат жасамайды.

Айналаңа сүйіспеншілікпен, түсіністікпен қарасаң, еш нәрсеге, ешкімге зиян келтірмейсің. Ең бірінші өзіңе қиянат жасама.

- Өтірік айту, дөрекі сөйлеу – тілге қиянат.
- Жаман сөз есту – құлаққа қиянат.
- Барлығынан жамандық көру – көзге қиянат.
- Жаман иіс иіскеу – мұрынға қиянат.
- Жаман әрекет жасау – тәнге қиянат.
- Жағымсыз ойлар – бүкіл әлемге қиянат.

Айгөлек

Өлеңін жазған *Ныгмет Баймұхамедов*
Әнін жазған *Бақытжан Байқадамов*

Көлдей шалқып жас өмір,
Тасып жатқан шағыңда,
Кемерінен шалықтап,
Асып жатқан шағыңда.

Ойын ойнап, ән салмай,
Өсер бала болар ма?
Күміс күлкі көрмей ол,
Кемеліне толар ма?

Қайырмасы:

Айгөлек-ау, айгөлек,
Айдың жүзі дөңгелек.
Айгөлек деп ән шырқа,
Ел бөбегі, кел бөбек.

Асыл сөздің ұстазы
Ақын болар ұрпақпыз.
Өнер, білім, еңбекке
Жақын болар ұрпақпыз.

Он саусағы майысқан,
Шебер болар ұрпақпыз.
Тұла бойы толған бір,
Өнер болар ұрпақпыз.

Қайырмасы:

Айгөлек-ау, айгөлек,
Айдың жүзі дөңгелек.
Айдай толған кезімде,
Би билеймін дөңгелеп.

31–32 сабақтар

ЖЕР – ОРТАҚ ҮЙІМІЗ

Адамзаттың бәрін сүй, бауырым деп...

Абай Құнанбаев

- Дәйексөздің мағынасын қалай түсінесіңдер?

Бір ананың баласымыз

Мұзафар Әлімбаев

Азияның даласында тусақ та,
Еуропаның қаласында тұрсақ та.
Бір ананың баласымыз,
Жер – ананың баласымыз.

Америка құрлығында өссек те,
Алуан жол, қилы тағдыр кешсек те.
Бір ананың баласымыз,
Жер – ананың баласымыз.

Күн қақтаған Африка шөлінде,
Тірлік үшін тотықсақ та көмірдей.
Бір ананың баласымыз,
Жер – ананың баласымыз.

Бақыт тілеп бейбіт тыныш өмірден,
Аямайтын ащы терін төгілген.
Бір ананың баласымыз,
Жер – ананың баласымыз.

- Адамдардың тұратын жері әртүрлі болса да, ақын өлеңде неліктен «Бір адамның баласымыз» дейді?
- Жер бетінде бейбітшілік пен тыныштық болуының маңызы қандай?
- Өзіңнің бүкіл әлемнің бір бөлшегі екенінді қалайша сезінесің?

1-тапсырма

Дәптердегі суретті бояңдар. Сурет бойынша әңгіме құрастырып айтыңдар.

2-тапсырма

Бүкіл әлем балаларына арнап жақсы сөз, жылы тілектеріңді дәптердегі ағаш жапырақтарына жазыңдар.

Жер – біздің ортақ үйіміз

Жер – адамдар тіршілік ететін ғажап мекен. Жер – адам үшін жайлы қоныс, алтын бесік. Асқар тау, ну орман, байтақ дала, айдын көл – осының бәрі жер сыйы.

Көкте жұлдыздар көп, бірақ төбемізде бір аспан. Жерде өмір сүріп жатқан ұлттар көп, бірақ бәрі – бір адамзаттың баласы. Күн мен ай бәрімізге ортақ. Барлық өзендер бір теңізге келіп құйылады. Барша адамдардың арманы мен тілегі бір.

Жер – біздің ортақ үйіміз. Ол бізге қажеттінің бәрін береді. Өзі бізден ештеңе де сұрамайды. Жер – адамға тек риясыз қызмет етеді. Адамдар Жер-анаға сүйіспеншілікпен, мейірімділікпен қарайды. Оны ұқыпты, таза ұстайды.

Жер бетінде бейбітшілік пен тыныштықты сақтау – адам баласына аманат.

- Жер қалайша ортақ үйіміз болады?
- Жер-ананың риясыз қызметін неден байқауға болады?
- Жер-анаға риясыз сүйіспеншілікті қалай білдіруге болады?
- Жер-ананың алдындағы парызымыз қандай?

1-тапсырма

Әлем балаларын қандай құндылықтар мен қасиеттер біріктіретінін дәптерге жазыңдар.

2-тапсырма

Дәптерге жер шарында тұратын балаларға достықтарыңды білдіріп, хат жазыңдар.

Жер шарында өздерің сияқты балалар тұрады. Олар сендер сияқты ойнайды, оқиды, армандайды. Олардың түрі, тілі, діні әртүрлі болғанымен, жүректері бізбен бір. Жер бетіндегі барлық бала достықта, тату-тәтті өмір сүруді қалайды. Бейбітшілік, тыныштық бар жерде балалар да бақытты болады.

Бар әлемнің баласы

Өлеңін жазған *Сағи Жиенбаев*
Әнін жазған *Әсет Бейсеуов*

Бірге біздің жырымыз,
Бірге серуен құрамыз.
Бірімізді – біріміз
Күнде көріп тұрамыз.

Жолдарымыз жосылып,
Жатыр асқар тауды асып.
Орманымыз қосылып,
Жолдарымыз жалғасып.

Таңы да ортақ аспанның,
Жарығы ортақ жұлдыздың.
Тілегіміз бір біздің,
Жүрегіміз бір біздің.

Татулық — табылмас бақыт.

Нақыл сөз

- Дәйексөздің мағынасын қалай түсінесіңдер?

Асыл тас

Аңыз әңгіме

Бала теңіз жағасында суға тас лақтырып ойнап жүрді. Ол көбіктенген теңіз толқындарына тастарды лақтырмас бұрын мұқият қарап алды. Кейбір тастарды қалташасына салып қойды. Мұны кейін анасына көрсеткісі келді.

Тастарды бірінен соң бірін шығарып, өзінің тапқан олжаларын анасына мұқият көрсетіп жатыр. Ең соңғы тасты шығарып жатып айтты:

— Бұл менің ең жақсы көретін тасым. Ол маған бәрінен де артық ұнады. Өзі жап-жасыл, әрі теп-тегіс.

Анасы күлімсіреп, былай деді:

— Шынымен-ақ, керемет екен, бірақ бұл тас емес. Бұл әйнектің сынығы.

— Тас емес пе? — деп таңғалды бала.

Ол кішкентай саусақтарымен жасыл заттың теп-тегіс бетінен сипап қойды.

— Жоқ! Әйнектің сынығы болуы мүмкін емес. Әйнек өткір ғой. Бұл басқа тастар секілді теп-тегіс, — деді бала.

Сонда анасы бір кездері кішкентай тастар да үшкір, әрі өткір болғанын, оларды теңіздің мейірімді толқындары тербеп, содан олар бір-біріне үйкеліп, тастардың үшкір, әрі өткір қырлары тегістелгенін түсіндірді. Әйнек те тастардың арасында қалып, оның үшкір, әрі өткір қырлары тегістелген.

Бала тастарын уысына қысып ұстап, былай деді:

– Оның тастардың арасында қалып қойғаны жақсы болған. Ол енді әдемі ғана емес, әрі теп-тегіс. Бұл ең кереметі!

Бірнеше аптадан соң бала мектепке барды. Сыныптағы балалар әртүрлі: әркімнің өз мінезі, әдеті, талғамы бар.

Біраз уақыт өткен соң бала мектепке барғысы келмейтінін, ондағы балалар бұзақы және олар үнемі шекісіп қала беретіндерін айтты.

Анасы оның бөлмесіне барып, бір нәрсе алып келді де, оның көзіне қарап:

– Құлыным менің, теңіз есінде ме?

Жасыл «тасты» көрсетіп, үшкір әрі өткір қырларының қалайша тегістелгені туралы оқиганы есіне салды.

Баласы анасын қатты құшақтап, бірдеңе айтқысы келіп еді, бірақ бірде-бір сөзі естілмеді. Ол үндеместен өзінің арқа қапшығын алды да, көз жасын сүртті, уысында бір нәрсені қатты қысып ұстап тұрды.

- «Үшкір, әрі өткір қырлары жоқ» адамда қандай қасиеттер болады?
- Қалай ойлайсыңдар, адам мінезіндегі «үшкір, әрі өткір қырларынан» құтылуына не көмектеседі?
- «Үшкір, әрі өткір қырларды» тегістеуге сыныптағы жағдайлар қалай көмектеседі? Мысал келтіріңдер.

1-тапсырма

Дәптердегі суреттерді бояңдар. Жазғы демалыс туралы әңгіме құрастырып айтыңдар.

2-тапсырма

Сахналап көрсетіңдер.

- Шындықты айту – парызым.
- Дос болсаң берік бол, досыңа серік бол!
- Әдептілік – әдемілік!
- Мен Отанды сүйемін!

3-тапсырма

Суреттер бойынша әңгіме құрастырып айтыңдар.

ТЕСТІЛЕУ

1-тест

Саябақта достарыңмен серуендеп жүрдіңдер.
Шөлдеген соң бұлақтан су алмақшы болдың. Алайда
бұлақтың көзі шөп-шаламға толып қалыпты.

Сенің әрекетің?

- А) Бірден бұлақ көзін тазалауға кірісесің.*
- Ә) Су алмастан бұрылып кетіп қаласың.*
- Б) Бұлақты өзің тазалауға ерініп, саябақ қызмет-керіне ескерттің.*

2-тест

Аулада сынғалы тұрған ағаш бұтағын байқадың.

Сенің әрекетің?

- А) Үлкендерді көмекке шақырып, бұтақты таңып қоясың.*
- Ә) Енді өспейді деп, сындырып тастайсың.*
- Б) Сынғалы тұрған бұтақтың қасынан өте шығасың.*

Балалар, өзін-өзі тану сабақтарынан көп нәрсе білдіңдер.

Ақиқат, Сүйіспеншілік, Дұрыс әрекет, Тыныштық, Қиянат жасамау мәңгілік жалпыадамзаттық құндылықтардың мәнін ашуға талпындыңдар.

Адал, шыншыл, мейірімді, қамқоршыл, бауырмал, әдепті болуды үйрендіңдер.

Отбасын, Отанды сүйесіңдер. Табиғатқа қамқор бола аласыңдар.

Әрқашан тату-тәтті, бақытты болыңдар!

Жаз мереке

Өлеңін жазған *Берқайыр Аманшин*

Әнін жазған *Әсет Бейсеуов*

Жаз мереке,
Жаз мереке –
Жарқырайды көкте күн.
Аппақ қандай,
Жақсы-ақ қандай
Менің туған мектебім.

Қайырмасы:

Оқушы өңшең балақан –
Өзіңнен өскен балапан.
Жазды қарсы ап,
Шырқап ән сап,
Соғады көп-көп алақан.

Жаз мереке,
Жаз мереке –
Жайды жасыл бақтарын.
Жайнайды күн,
Ойнайды күн,
Оң жағында тақтаның.

Қайырмасы.

Мазмұны

Алғы сөз	3
-----------------------	----------

I тарау. Ғасырлар даналығы

1–2 сабақтар. Ақиқатты жолға алып, адалдықпен өмір бастаймыз!	6
3–4 сабақтар. Тәртіп пен парыз	13
5–6 сабақтар. Өзіңмен үйлесімді өмір сүру!	27
7–8 сабақтар. Сүйіспеншілік сый талап етпейді ..	35

II тарау. Ынтымақты отбасы

9–10 сабақтар. Менің үйім	44
11–12 сабақтар. Менің достарым	52
13–14 сабақтар. Бір-бірімізге көмектесеміз	60
15–16 сабақтар. Алғыс айту – игілік сыйлау!	68

III тарау. Адам болам десеңіз...

17–18 сабақтар. Жақсылық жолымен жүреміз ..	79
19–20 сабақтар. Қарым-қатынас әліппесі	87
21–22 сабақтар. Көңіл күй шаттығы	93
23–24 сабақтар. Менің Отаным	101

IV тарау. Әсемдік әлемінде

25–26 сабақтар. Туған табиғат	113
27–28 сабақтар. Денсаулыққа апарар жол	120
29–30 сабақтар. Әрдайым көмектес, ешқашан зиян келтірме	128
31–32 сабақтар. Жер – ортақ үйіміз	139
33 сабақ. Балалық шақ мейрамы	144

Учебное издание

**Р.Ө. Мұқажанова,
Г.А.Омарова, Р.О. Ізғұттынова,
Ж.Ж. Әкімбаева, Л.Ж. Жетпісбаева**

САМОПОЗНАНИЕ

Учебник для 1 класса общеобразовательной школы

(на казахском языке)

Редакторы *Р. Ізғұттынова*
Суретшілері *Д.Д. Алиева, Н.В. Ширина*
Корректоры *С. Ибраева*
Компьютерде беттеген *Г. Нұрымбетова*

Теруге 16.06.2016 берілді. Басуға 18.07.2016 қол қойылды. Пішімі $70 \times 100^{1/16}$.
Офсеттік қағаз. Офсеттік басылыс. Шартты баспа табағы 12,68.
Есептік баспа табағы 6,08. Таралымы 100 дана. Тапсырыс 2268-01.

«Бөбек» Ұлттық ғылыми-практикалық, білім беру және сауықтыру орталығы

«Интеллсервис» ЖШС, B64E9X5, Талғар қ., Промышленная к-сі, 5
www.intellservice.kz